

RIIGIKANTSELEI

VALITSUSE POLIITIKATE ARENDAmise PEAMISED VÄLJAKUTSED

RAPORT

Riigikantselei, märts 2011

EESMÄRK JA KOOSTAMISE PÕHIMÕTTED

Poliitikate arendamise peamiste väljakutsete raporti eesmärgiks on välja pakkuda olulisi poliitikate arendamise fookusi ja valik konkreetseid uusi algatusi, mis peaksid järgmise nelja kuni kümne aasta perspektiivis olema valitsuse tähelepanu all ning mis tagavad eeldused majanduse-, sotsiaal- ja keskkonnavaldkondade tasakaalustatud arenguks.

Raportis toodud fookused ja ettepanekud lähtuvad Riigikantselei ja ministeeriumi koostöös koostatud Valitsuse tegevusprogrammi 2007–2011 täitmise analüüsist, mis annab ülevaate valitsusele prioriteetsete arengunäitajate muutustest 4 aasta jooksul, toob ära valitsuse olulised tegevused ning käivitatud protsessid. Täiendavalt koostati 2010. aastal Riigikantselei, ministeeriumite ja ekspertide koostöös ettevaatav analüüs olulisematest uutest väljakutsetest. Selles on esile tõstetud olulisemad teemad (väljakutsed), mille osas valitsuse poliitikad vajavad arendamist/parandamist või millele tuleb järgneval kümnel aastal kindlasti tähelepanu pöörata.

2011. aasta alguses valmistati ette põhjalikumad iga poliitikavaldkonna väljakutse olukorda ja seniseid meetmeid puudutavad analüüsid. Nende analüüsides tulemusel kaardistati seni hästi toimivad tegevused ning arendamist vajavad või puuduvad meetmed. Läbi viidi olulisemate viimastel aastatel teostatud uuringutes ja raportites ära toodud ettepanekute sõelumine ja rakendamisevõimaluste analüüs. Nende analüüsides ning ekspertide ja ametnike arutelude tulemusel kaardistati võimalikud uued algatused, mis on raportis välja pakutud¹.

Raportisse on poliitikate arendamise laiemate väljakutsete kaupa koondatud peamised võimalikud uued algatused. Hetkel on tegemist esialgsete ettepanekutega, mis vajavad enne rakendamist laiemat arutelu ning põhjalikumat mõjude analüüsi.

¹ Põhjalikumalt iga valdkonna olukorda analüüsivad „faktilehed“ ja ekspertrühmade loetelud koos osalejate nimekirjadega on koondatud raporti lisa

Järgmise sammuna käivitatakse koostöös ministeeriumitega uute algatuste eeldatava mõju analüüs, samuti tutvustatakse väljakutseid ja uusi algatusi laiemale partnerite ringile. Pärast laiemaid arutelusid ja mõjude analüüsi on võimalik otsustada missuguste ideede ja ettepanekute rakendamise on võimalik edasi minna.

Protsessi tulemusel pannakse alus kvaliteetse valitsuse tegevusprogrammi ja Euroopa Liidu poliitika kujundamiseks aastateks 2011–2015 ning koostatakse konkurentsivõime strateegia „Eesti 2020“.

HARITUD RAHVAS JA SIDUS ÜHISKOND

Hariduse kvaliteet, kättesaadavus ja efektiivsus

1. Haridussüsteemi kvaliteedi parandamine ning kohandumine demograafiliste muutustega.

Demograafilistest arengutest tulenev õpilaste arvu vähenemine mõjutab kõige enam gümnaasiumivõrku ning seejärel kõrgkooli. Põhikoolide ja kutseõppeasutuste arv on viimastel aastatel vähenenud ning seega kohandumine demograafiliste arengutega on olulisel määral juba toimunud. **Tagamaks tasakaalu üldhariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse vahel** peaks põhiharidus olema kättesaadav võimalikult kodu lähedal, gümnaasiumitaseme õpe aga pigem maakondlikes tõmbekeskustes.

Samuti on vähenenud kõrgkoolide arv ning tulenevalt rangemate kvaliteedikindlustamise nõuete rakendamisest võib see trend olla jätkuv. Kõrghariduses on eesmärgiks võetud jõuda 2012. aasta alguseks olukorrani, kus Eestis tegutsevad ainult sellised õppeasutused, kellel on õigus riiklikult tunnustatud diplomite väljastamiseks. **Kõrgkoolide vaheline tööjaotus ja kompetentside koondamine** on üks suuremaid kõrgharidussüsteemi ees seisvaid väljakutseid. Pikas perspektiivis aitab õppeasutuste profiili selgemale eristumisele kaasa 2011.aastal vastuvõetav uus institutsionaalse akrediteerimise kord, mis nõuab õppeasutustelt oma rolli selget määratlemist Eesti ühiskonnas ning sellest lähtuvalt konkreetsete tegevuste rakendamist.

Võrreldes teiste EL riikidega jätkab Eestis suhteliselt väike osakaal põhikooli lõpetajatest oma õpinguid kutsehariduses. Siin mängib lisaks õppurite eelistustele rolli ka erinev gümnaasiumi ja kutseõppe õppekohtade planeerimissüsteem. Tänapäevase süsteemi kohaselt toimub põhikooli järgsete õppekohtade planeerimine 226 omavalitsuses (gümnaasiumide klassikomplektide avamine, mida saab teha ilma igasuguste piiranguteta), kutseõppe osas aga Haridus- ja Teadusministeeriumis (30 riikliku, 3 munitsipaal- ja mõne erakutseõppeasutuse tarvis). Samuti planeeritakse kutseõppe ja kõrghariduse RKT-d eraldi, sageli arvestamata spetsialistide tegelikku vajadust erinevate ametirühmade ja haridustasemetega lõikes. Selle tulemusena on kujunenud kutseõppe ja gümnaasiumiõppe vahekorraks 26/74, mis ei vasta tänase tööturu vajadustele. Olukorra lahendamise võtmeks on **põhikooli ja gümnaasiumi käsitlemine eraldi eesmärkide tasandil, samuti kutsehariduse ja gümnaasiumitaseme õppekohtade terviklik planeerimine**. See tagaks tugevate kodulähedaste põhikoolide säilimise ning kujundaks laiemat arusaama, et peale põhikooli lõpetamist peaksid kõik õpilased tegema oma esimese valiku haridustee jätkamise ja karjääri planeerimise osas. Siin mängib suurt rolli karjäärinõustamine, et igäüks saaks teha oma võimetele vastava ratsionaalse valiku. Suur kaal noorte haridustee valikul on ka vanemate hoiakutel.

Gümnaasiumilõpetajate arvu vähenemine toob endaga kaasa vastuvõtunumbrite vähenemise bakalaureuse- ja rakenduskõrghariduslikus õppes, mis kõrgkoolidele tähendab elukestva õppe

võimaluste tähtsamaks muutmist magistriõppe tasemel, aga ka õppekavade arvu vähenemist esimesel õppeastmel (bakalaureus, rakenduskõrgharidus).

Noorte paremaks kohanemiseks hilisema tööeluga on üldhariduses vajalik lisaks faktiteadmistele **kujundada õpilastes ka sotsiaalseid võtmepädevusi, arendada loovust ja ettevõtlikkust.** Oluline on luua koolidele konkreetseid (rahalisi) stiimulid õpilaste võtmepädevuste kujundamiseks. **Õpetajakoolitus peab tagama oskuse täita õppekava üldeesmärke ja kujundada õpilastel üldpädevusi. Õpetajate palgasüsteem peab soodustama õpetajate initsiatiivi, loovust ja professionaalset arengut.**

Rahastamise osas on üldhariduse rahastamise tase jäänud muutmatuks vaatamata õpilaste arvu järjepidevale vähenemisele. Seetõttu on rahastamise suhe õpilase kohta kutsehariduse ja üldhariduse vahel muutunud kutsehariduse kahjuks ning ühe õpilase koolituskulud üldhariduses on kõrgemad kui kutsehariduses. Samuti on Eestis OECD riikide seas kolmanda taseme hariduse rahastamise osakaal madal võrreldes üldiste hariduskulutustega. Hariduse rahastamisel tuleks **üle vaadata erinevate haridusliikide rahastamise proportsioonid ja panna suurem rõhuasetus efektiivsusele.** Järgnevate perioodide eelarvehandite planeerimisel tuleb arvestada, et infrastruktuuri investeeringud vähenevad, kuna suur osa infrastruktuurist on juba loodud ja renoveeritud. See võimaldab rohkem rahastada haridussüsteemi sisulisi arendusi. Samas tuleb silmas pidada, et püsikulud uue taristu ülevõtmiseks tekitavad lisapingeid eelarvele.

Rahvusvahelistumisest tingituna tuleb järgnevatel aastatel rohkem tähelepanu pöörata sisserändaja taustaga laste hariduse korraldamisele, lähtudes lõimumiseesmärkidest. Seejuures on oluline arvestada uusimmigrantide rahvuste ja kultuurilise mitmekesisuse suurenemisega². Euroopa riikide koostöö on oluline sisserändajate eelneva haridustaseme ja hariduse sisu hindamisel, emakeele õppe võimaluste tagamisel ja õpetajate koolituste väljatöötamisel. **Rahvusvahelise üldhariduse kättesaadavus on eeltingimuseks kõrge kvalifikatsiooniga töötajate Eestisse tööle tulemisel.** Samuti on EL kontekstis oluline arendada tõhusamat koostööd teiste liikmesriikidega, tagamaks teistes liikmesriikides töötavate Eesti kodanike lastele häid haridusvõimalusi, sh lastele päritoluriigi keele õpetamist.

I Kvaliteetse hariduse tagamine kõigil haridustasemetel

1. Õpetajakoolituse (nii esma- kui täienduskoolituse) arendamine, mis tagaks riiklike õppekavade ideoloogia rakendumise ning õpetajate suurema motiveerituse ja loovuse.
2. Õpetajate palgasüsteemi ümberkujundamine eesmärgiga motiveerida õpetajat arendustööks ka väljaspool klassitundi, soodustada õpetaja omapoolset initsiatiivi ja loovust õppetöö läbiviimisel.
3. Üldhariduskoolidele (rahalise) motiveerimissüsteemi loomine riiklike õppekavade kiireks rakendamiseks ja õpilaste võtmepädevuste arendamiseks
4. Kutseõppe ja kutsete omistamise süsteemi lähendamine eesmärgiga võimaldada kõigile kutsehariduse lõpetajatele kutse omandamine kooli lõpetamisel
5. Kutsehariduse õppekohtade baasmaksumuse suurendamine võrreldes üldhariduse õppekoha maksumusega, kõigile õppijatele tasuta õppekohtade võimaldamine, tugiteenuste ja ühiselamukohtade täiendava rahastamise sisseviimine
6. Kutsekvalifikatsioonide vastastikuse tunnustamise süsteemi lihtsustamine Euroopa Liidu tasandil. Kutsekvalifikatsioonide tunnustamise direktiiv peaks sarnaselt teenuste direktiiviga nõudma digitaalset teabevahetust ning elektroonilist dokumentide menetlust.

² Eesti puhul on sisserändajate kogukonna kujunemine erinev võrreldes enamiku teiste EL liikmesriikidega ning sisserändajate laste õpitulemustes ei ole PISA uuringu kohaselt olulisi erinevusi võrreldes kohaliku päritolu eakaaslastega, kuid selle põhjuseks võib olla uusimmigrantide, st väljaspool Eestit sündinud õpilaste väga väike

7. Eesti keele õpetajatele muukeelsetes üldhariduskoolides töötamise atraktiivsuse suurendamine eesmärgiga tagada piisav hulk kvalifitseeritud eesti keele õpetajaid mitte-eestikeelsetes üldhariduskoolides
8. Täiskasvanute riigikeele omandamise ja keeleoskuse arendamise võimaluste suurendamine
9. Uusimmigrantidele suunatud kohanemisprogrammi ja tugiteenuste kättesaadavuse suurendamine
10. Kaasajastatud kõrghariduse kvaliteedikindlustamise süsteemi juurutamine, kus kõigil kõrgkoolidel on kohustus 7 aasta tagant läbida institutsionaalne akrediteerimine ning õppekavagruppide hindamine
11. Eelõppes osalemise võimaluse loomine (eri vormides) kõigile koolieelikutele.
12. Inglisekeelset õpet pakkuva nn. Euroopa Kooli loomine Tallinnasse ning IB kooli loomine Tartusse.

II Koolivõrgu korrastamine

1. Põhikooli järgsete õppekohtade terviklik planeerimine üld- ja kutsehariduse tasandil (sh põhikooli ja gümnaasiumiastme selgem lahutamine)
2. Erinevate haridusliikide rahastamisproportsioonide ülevaatamine rõhuasetusega efektiivsusele
3. Järgmise perioodi struktuurifondide vahendite suunamine ennekõike sisuliste ning õppe kvaliteeti ja kättesaadavust tagavate haridusuuenduste jätkamiseks

2. Tööjõu väljaõppe vastavusse viimine kaasaegse tööturu vajadustega (kasutades sh paremini EL siseturu ja teiste poliitikate võimalusi) ning kutse- või kõrghariduse tasemel erialase haridusega inimeste osakaalu suurendamine.

Eesti tööjõust 32% on kas põhi- või üldkeskharidusega ning ei oma erialast ettevalmistust kutse-ega kõrghariduse tasemel. Iga aastaga suureneb erialase haridusega inimeste hulk just nooremates vanusegruppides. 2009. aasta andmetel on 25-34-aastaste vanusegrupis kaks korda rohkem ilma erialase haridusega inimesi kui 45-54-aastaste vanuserühmas. Samal ajal nõuavad majandusstruktuuri muutustega kaasnevad uued töökohad töötajatelt kõrgemat haridustaset ning kaasaegseid oskusi. Tööturu vajaduste ja inimeste oskuste paremaks ühitamiseks ja tööjõu tootlikkuse suurendamiseks on vajalik tagada kaasaegsete oskustega töötajate järelkasv. Selleks on eelkõige vajalik **suurendada kutse- või kõrghariduse tasemel erialase haridusega tööealiste inimeste osakaalu tööjõus.**

Tööturu vajadustele vastavate oskuste ja haridusega inimesed leiavad suurema tõenäosusega rakendust, mis omakorda ennetab kõrge ja püsiva tööpuuduse tekkimist. Seetõttu on oluline, et haridussüsteemi struktuur erinevate haridusliikide osas vastaks majandusstruktuurist tulenevale tööjõu vajadusele.

Ilma erialase haridusega inimeste suure osakaalu peamiseks põhjusteks on noorte puhul üldkeskhariduse eelistamine kutseõppele ning suur koolist väljalangevus.

Inimvara kvaliteeti ja konkurentsivõimet mõjutab suurel määral koolist väljalangevus kõigil haridusastmel ja haridustee varane katkestamine. Koolist väljalangevus on kõige suurem põhikooli III kooliastmel, gümnaasiumi esimesel aastal ja kutseõppe esimesel aastal, mis on märk sellest, et põhikoolis ei toeta õppeprotsess ja õppekeskkond iga õpilase võimete kohast arengut. Seega vajab eraldi tähelepanu ja tuge **uute põhikooli ja gümnaasiumi riiklike õppekavade ja uue põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse rakendamine.**

Kõrget koolist väljalangevuse taset saab seostada õpilaste vähese töömaailma tundmisega ja õpioskuste puudumisega, mistõttu tehakse õppima asudes tihti valesid erialavalikuid, mis omakorda põhjustab suure väljalangevuse. Seetõttu on oluline **edasi arendada**

karjääriteenuseid ja suurendada nende kättesaadavust eesmärgiga paremini toetada õpilaste haridustee- ja erialavalikuid.

Oluline on kvaliteetne alusharidus, et tagada kõigile lastele ühtlane ettevalmistus kooli minemiseks. Rohkem on vaja tähelepanu pöörata **laste annete ja võimete varasele avastamisele ja nende stimuleerimisele ning arengu soodustamisele**. See aitab õpilastel luua seoseid erinevate erialade ja nendel töötamiseks vajalike õppeainete tundmise vahel, mis omakorda tekitab suurema õpimotivatsiooni.

Euroopa Liidu tasandil on vaja suurendada töösuhte paindlikkust ja tööjõu mobiilsust. Tööõiguse tõhusa rakendamise tagamiseks ja deklareerimata töö vastu võitlemiseks on väga oluline liikmesriikide pädevate asutuste vaheline koostöö.

Jätkuvalt on väljakutseks ka **Euroopa Liidu ühise sisserändepoliitika kujundamine võttes arvesse tööturu (tuleviku)vajadusi**. Sektorites, kus see on Eesti huvides ja vajalik konkurentsivõime tõstmiseks – nt teadlaste ränne, õpiränne, korporatiiv- ja talendiränne – tuleb hinnata EL õiguse laiema ärakasutamise võimalusi kui ka menetluste lihtsustamisi eriti sektorite ja valdkondade puhul, kus ajude pärast on tihe (globaalne) konkurents. Samas, konkreetsete rändeotsuste tegemine kui ka piirmäärade seadmine peab ka edaspidi jääma liikmesriikide kompetentsi ning toimuma kohaliku tööturu vajadusi arvestades.

I Kaasaegse tööturu vajadustele vastava hariduse ja oskustega tööjõu olemasolu tagamine

Tööjõu oskuste tõstmiseks on ennekõike oluline täna tööturul olevate täiskasvanute täiend- ja ümberõppe arendamine. Täna pakutavad lühiajalised täiendõppekursused ei tõsta vajalikul määral ilma erialase alushariduseta inimese kvalifikatsiooni.

1. Tasemehariduse (eelkõige kutseõppe) pakkumine koos tugiteenuste- ja toetuspaketiga ilma erialase hariduseta inimestele
2. Kompetentsipõhise tööjõuvajaduse prognoosisüsteemi arendamine, sealhulgas välistööjõu-vajaduste parem prognoosimine ning võimalike mõjude parem arvesse võtmine. Oluline on EL tasandi koostöö tulevikus vajaminevate oskuste prognoosimise ja seire teemal.
3. Täiskasvanute täiend- ja ümberõppe võimaluste laiendamine ja kättesaadavuse suurendamine
4. Elamis- ja töölubade andmise menetlusprotsesside lihtsustamine ja lühendamine eesmärgiga parandada kõrgelt kvalifitseeritud välistööjõu ligipääsu Eesti tööturule, pidades silmas sisejulgeolekule tekkida võivaid ohte.

II Noorte haridustee toetamine ja erialavalikute parem suunamine eesmärgiga suurendada õpilaste teadlikkust töömaailmast ja vähendada koolikatkestajate arvu

Noorte puhul on oluline tagada võimalikult teadlik ja võimetele vastav erialavalik ja ennetada koolist väljalangevust ning vältida haridustee varast katkestamist.

1. Süsteemse karjäärinõustamise ja karjääriõppe pakkumine põhikooli ja gümnaasiumi õpilastele
2. Töömaailma sisulise info viimine karjäärispetsialistideni (palgad, tööturu trendid, ametikohtade profiilid jne) ja õpilasteni
3. Koolitüübiga sõltumatute karjäärinõustamiskeskuste loomine, mis pakuksid karjääriinfot ja –nõustamist nii õpilastele kui täiskasvanutele
4. Lastevanemate teadlikkuse tõstmine noorte edasiõppimisvõimalustest ja karjääri planeerimisest

III Ettevõtlikkuse ja teiste võtmepädevuste kujundamine

Eesmärgiks on tagada, et haridussüsteem annaks noortele läbivalt ettevõtlikkust ja loovust kujundava eluhoiaku.

1. Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe või -ainete süsteemne edendamine kõigil haridustasemetel
2. Ettevõtjate aktiivsem kaasamine koolituseesmärkide kujundamisel ja õpiväljundite määratlemisel
3. Ettevõtte praktikajuhendajate koolitamine
4. Jätkata ühisõppekavasid kõrgkoolides, eesmärgiga võimaldada erinevate erialade tudengitel ennast täiendada teiste eriala baasteadmiste ja –oskustega, rõhuga ettevõtlusalaste teadmiste- ja oskuste andmisel mitte-majanduseriala tudengitele.

3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime suurendamine.

Eesti kõrgkoolid konkureerivad globaalsel kõrgharidusturul ning konkurents talentide pärast on tihe. Koos majandusliku heaolu kasvuga õpib järjest rohkem Eesti noori välisülikoolides, eelistatud on Soome, Saksamaa ja Suurbritannia kõrgkoolid. Mitmekülgsema hariduse pakkumise eesmärgil on üliõpilaste mobiilsuse soodustamine olulise tähtsusega. Samas tuleb ka Eestis **tagada konkurentsivõimelise kõrghariduse pakkumine**. Tänaastest üliõpilastest 3% veedab osa oma õppeajast mõnes välisülikoolis. Euroopa Liidus on eesmärgiks seatud, et 20% lõpetajatest oleksid mobiilsuskogemusega aastaks 2020.

Prognooside kohaselt väheneb lähiaastatel kõrghariduse esimesel tasemel õppijate arv ligikaudu 5% aastas. Seoses demograafilise olukorra muutumisega on võimalik suurendada vastuvõttu magistri- ja doktoriõppes, arvestades seejuures kvaliteeti ning Eesti jaoks olulistest kõrgharidus- ja teadusvaldkondades kriitilise massi säilitamise vajadust ning ratsionaalset tööjaotust kõrgkoolide vahel.

Kõrghariduse rahvusvahelistumise toetamisel on kaks peamist eesmärki. Ühelt poolt loob see võimaluse Eesti kõrgkoolide tudengitele silmaringi avardamiseks, teises kultuurikeskkonnas elu- või professionaalse kogemuse omandamiseks ning kontaktide loomiseks, mis on kõik olulised komponendid hilisemas tööelus üha enam rahvusvaheliseks muutuvast maailmas. Teisalt on oluline ka „rahvusvahelistumine kodus“ - **Eesti majanduse jaoks olulistest valdkondades talentide juurdemeelitamine** või välisõppejõudude aktiivsem tööleasumine Eesti kõrgkoolidesse, et anda võimalus rahvusvahelise keskkonnaga kokku puutuda ka neil meie üliõpilastel, kellel pole võimalik lühiajaliselt väliskõrgkoolis viibida. Eesti ühiskonnale on samuti tähtsad need välisüliõpilased, kes siit peale õpinguid lahkuvad, sest neist võivad saada hiljem Eesti riigi, kultuuri ja majanduse „saadikud“ oma kodumaal, kes aitavad oma kontaktide kaudu kaasa meie arengutele.

Kõrghariduse rahvusvahelistumine hõlmab nii Eesti tudengitele ja õppejõududele suunatud mobiilsusprogramme kui meetmeid välisüliõpilaste ja välisõppejõudude Eestisse tuleku soodustamiseks. Tänu erimeetmetele on viimastel aastatel suurenenud välistudengite vastuvõttud Eesti ülikoolides. Seniste tegevuste jätkudes on aastaks 2015 seatud eesmärk 2000 välistudengi vastuvõtmisest saavutatav. Siiski on vajalik selles suunas tegevusi edasi arendada ning **muuta Eesti kõrgharidus välistudengitele atraktiivsemaks**. Selleks on oluline lisaks hariduse omandamisele **luua välisüliõpilastele võimalused peale kooli lõpetamist valitud erialadel Eestisse tööle jääda**.

Välistudengite ja teadlaste senisest aktiivsemat Eestisse asumist takistab tänane viisade ja elamis- ning töölubade menetlemise protsess, mis on suhteliselt aeglane, pereliikmete kaasatamine on piiratud ning laieneb ainult doktoritasemel Eestisse õppima tulevatele üliõpilastele. Lisaks tõlgendatakse kehtivat välismaalaste seadust erinevates Eesti ja Eestit esindavate riikide välisesindustes erinevalt. Seetõttu on **vajalik üle vaadata kehtivad**

sisserände menetlusprotsessid eesmärgiga soodustada potentsiaalsete tippspetsialistide ja kõrgelt kvalifitseeritud töötajate Eestisse tulekut.

Euroopa kõrgharidusruumi arendamise eesmärgid aastani 2020 (Bologna protsessi Leuveni kommünikee) hõlmavad kraadide ja kvalifikatsioonide võrreldavust, üliõpilaste ja õppejõudude mobiilsust, kõrgharidusele juurdepääsu laiendamist ja mitmemõõtmeliste kõrgkoolide võrdlussüsteemide väljatöötamist. Euroopa kõrgharidusruumi atraktiivsuse suurendamisel on oluline maailmatasemel teaduse infrastruktuuri olemasolu ning tugevamad sidemed hariduse, teaduse ja innovatsioonitegevuse vahel.

Euroopa Liidu uutest meetmetest on Eestile oluline 2011. aastal väljatöötatav uus EL tasandi kõrghariduse rahvusvahelistumise strateegia. „Teadlaste viisa“ skeemi võimaluste täielikumaks ärakasutamiseks tuleb parandada eelkõige rakendamist riiklikul tasandil. Lisaks on rahvusvahelise turunduse seisukohast oluline osaleda projektides, mis võimaldavad võrrelda ülikoolide tulemuslikkust või suurendavad üldisemalt Euroopa kõrgharidusruumi läbipaistvust (Euroopa Liidu U-Map, EQAR – European Quality Assurance Register for Higher Education).

1. Kõrghariduse õppekohtade baasmaksumuste suurendamine ja magistri- ning doktoriõppekohtade arvu suurendamine, sidudes rahastamise oluliselt tugevamini kõrghariduse kvaliteedi ja tulemuslikkusega
2. Rahvusvaheliste ühisõppekavade loomise jätkuv soodustamine
3. Toetusmeetmete loomine rahvusvaheliselt tugevate valdkondade eelisarendamiseks (sh erimeetmete alusel edukalt käivitatud magistriõppe õppekavade edasise rahastamise tagamine)
4. Viisa- ja elamis- ning töölubade andmise tingimuste ülevaatamine, kaaludes võimalust alates magistritasemest Eestisse õppima tulevatele tudengitele pere kaasatoomise
5. Tõhusama teavitamiskorra ja infomaterjalide (nt. veebilehekülg) väljatöötamine välisesindustele, haridusasutustele ja Eestisse õppima asuda soovivatele tudengitele.

Tööjõu pakkumine

4. Aktiivse tööturupoliitika mõju suurendamine ning rahastamise jätkusuutlikkus.

Töötukassa ja Tööturuameti liitmine on andnud positiivseid tulemusi teenuste osutamise paremal korraldamisel, kuid suure töötute arvu juures peaks Töötukassa oma tegevuse ümberkorraldamise kaudu **aktiivsete tööturumeetmete efektiivsust ja mõju oluliselt suurendama**. Tingituna kiirest tööpuuduse kasvust on aktiivsetes tööturuteenustes osalevate töötute osakaal endiselt madal.

Lähiaastatel on riskiks pikaajaliste töötute arvu suurenemine ja struktuurse tööpuuduse püsimine pikema perioodi vältel. Seetõttu tuleb järgnevatel aastatel senisest rohkem tähelepanu pöörata **pikaajalise töötuse ennetamisele ja vähendamisele**. Siinkohal mängib olulist rolli koostöö kohalike omavalitsustega (aktiiviseerimismeetmed, sotsiaalprobleemide lahendamine jne).

Efektiivsemaks teenuseosutamiseks üldisemalt on oluline tihendada institutsionaalset koostööd ja määratleda rollijaotus Haridus- ja Teadusministeeriumi, Sotsiaalministeeriumi, Töötukassa ja kohalike omavalitsuste vahel. Ilma kutse- ja erialase hariduseta töötutele tuleb luua võimalused esmase tasemeõppes saadava kvalifikatsiooni omandamiseks, juba esmast kvalifikatsiooni omavatele töötutele tuleb aga luua täiendavaid võimalusi kõrgema või täiendava kvalifikatsiooni omandamiseks, mis tunduvalt tõstaks nende edasist konkurentsivõimet tööjõuturul.

Vajalik on praktikas tugevdada seost aktiivsete tööturumeetmete pakkumise ja inimestele makstavate hüvitiste/toetuste vahel eesmärgiga suurendada inimestes teadmist, et toetuste

saamisega kaasneb inimese kohustus ise aktiivselt oma tööotsingute tulemuslikkusesse panustada. Aktiivse tööturupoliitika tulemuslikkuse hindamiseks on vajalik rakendada süsteemne teenuste monitooringu ja mõjude hindamissüsteem.

Seoses järjest vananeva tööjõuga on **tulevikus vajalik luua spetsiaalsed meetmed vanemaealiste inimeste tööturule tagasi aitamiseks** ja tööturul püsimise toetamiseks. Samuti on oluline tegeleda rohkem töötuse ennetusega, kuna tagajärgede likvideerimine on oluliselt keerukam ja kulukam.

I Tööturumeetmete osutamise kvaliteedi tõstmine ja efektiivsuse suurendamine

1. Institutsionaalse vastutusjaotuse selgem määratlemine HTM-i, SOM-i, töötukassa ja kohalike omavalitsuste vahel eesmärgiga tagada töötute koolituse ja sotsiaalteenuste osutamise suurem efektiivsus
2. KOV-idele motivatsioonisüsteemi loomine töötute ja sotsiaalprobleemidega inimestega aktiivsemaks tegelemiseks ja piirkonna tööhõive suurendamiseks
3. Vanemaealiste tööturul püsimist toetavate tööturumeetmete arendamine
4. Osaajaga töötamise soodustamine, võimaldades osalist töötushüvitise ja töötasu samaaegset maksmist piiratud perioodi jooksul

II Aktiivse tööturupoliitika rahastamise jätkusuutlikkus

Alates jaanuarist 2011 jõustus seadusemuudatus, mis võimaldab kasutada töötuskindlustuse vahendeid aktiivsete tööturumeetmete osutamiseks. Rahastamise efektiivsuse tõstmiseks ja jätkusuutlikkuse suurendamiseks tuleb järgmise sammuna edasi arendada teenuste ja toetuste omavahelist seotust ja tihedamat integreeritust ning vähendada institutsionaalset killustatust.

1. Töötutoetuse suurendamine ja töötutele toimetulekutoetuse maksmise lõpetamine eesmärgiga vähendada töötutele suunatud toetuste killustatust ja suurendada toetuste efektiivsust
2. Tööturuteenuste ja –toetuste tingimuslik sidumine ja suurem integreeritus

5. Tervena elatud eluaastate suurendamine läbi tervisekäitumise parandamise ja õnnetusjuhtumite edasise vähendamise.

Tööealise elanikkonna hulgas põhjustavad olulist inimressursi kadu nii inimeste tervisekäitumine kui enneaegne suremus. Enneaegsete surmade puhul mängib suurt rolli tervist ohustav ja riskeeriv käitumine (nt alkoholi tarvitamine, vigastusohu eiramine, samuti ka vähene füüsiline aktiivsus, suitsetamine, tasakaalustamata toitumine), mis on oluliseks võtmeks eeldatava eluea jätkuvaks pikendamiseks. Peamisteks surmapõhjusteks on Eestis läbi aastate olnud südame-veresoonkonna haigused, kasvaja ning vigastused.

Inimeste positiivset tervisekäitumist mõjutab enim erinevate meetmete kompleksne pakkumine, mis sisaldab endas nii inimeste teadlikkuse tõstmist, piiravate ja soosivate regulatsioonide kehtestamist kui ka regulatsioonide täitmise tõhusat kontrollimehhanismi. Selline lähenemine on viimastel aastatel edukalt toimunud näiteks liiklusohutuse valdkonnas, mis on kaasa toonud liiklusõnnetustes hukkunute märkimisväärse vähenemise.

Lähiaastatel on oluline tegeleda nii noorte kui tööealise elanikkonna tervisekäitumise parandamisega panustades nii **toitumisharjumuste muutmisesse, liikumisharrastuse tõhustamisesse kui ka tervist kahjustavate eluviiside** (alkoholi, tubakatoodete, sõltuvusainete tarbimine) **vähendamisse**. Oluline prioriteet on jätkuvalt **vigastuste ning vigastussurmade ennetamine**. Lisaks eelpool mainitule tuleb jätkuvalt tegeleda haiguste ja tõsiste terviserikete varajases faasis avastamisega ning kõikidele abivajajatele kiire **arstiabi tagamisega**, mis aitab

kaasa inimese tõenäolisemale tervenemisele ning on tervishoiusüsteemile tervikuna rahaliselt vähem koormav.

Euroopa Liidul on rahvatervise valdkonnas üldiselt toetav pädevus (pehmed meetmed, programmide kaasrahastamine). Samas võivad Euroopa Liidu otsused teistes poliitikavaldkondades omada olulist mõju ka rahvatervisele, mistõttu on oluline järgida „tervis kõikides poliitikates“ põhimõtet nii riigi kui ka EL tasandil. Olulise mõjuga EL meetmete näitena võib tuua toiduohutuse ja toiduainete märgistamise nõuded, töötervishoiu ja -ohutuse nõuded, kemikaaliohutuse regulatsiooni või narkootikumide kättesaadavuse vähendamise meetmed. Rahvusvahelise koostöö selge raamistik on vajalik ka tõsiste piiriüleste terviseohtudega tegelemisel.

Lisaks rahvatervise alasele koostööle on tekkimas EL koostööraamistik ka tervishoiuteenuste valdkonnas. Viimastel aastatel vastuvõetud uute direktiivide (piiriüleste tervishoiuteenuste direktiiv, elundidoonorluse direktiiv) rakendamine avardab patsientide ravivõimalusi ja aitab samuti kaasa tervena elatud eluaastate suurendamisele. Samuti on oluline EL koostöö ravimite ja vaktsiinide ühishangete läbiviimisel pandeemiatega korral.

I Tervist kahjustavate eluviiside vähendamine alkoholimüügi piiramise abil. Alkohol on oluline riskitegur kahes Eesti suurimas enneaegsete surmapõhjuste rühmas - nii südamehaiguste kui õnnetusjuhtumite korral. Alkoholi tarbimiskäitumist mõjutavad enim alkoholi kättesaadavus ning reklaampoliitika. Seega omavad riiklikul tasandil enim mõju kättesaadavuse ning reklaamialased meetmed.

1. Alkohoolsete jookide jaemüügi keelamine kütusetankla territooriumil või selle juures asuvas kaubandusettevõttes, sh võimalusel sarnase keelu rakendamine kogu EL ulatuses.
2. Lahjema ja väiksemas taaras oleva alkoholi tootmise eelistamine kangema alkoholi tootmisele (nt aktsiisierinevuste läbi).

II Noorte tervislike valikute toetamine.

1. Alkoholireklaami puudutava seadusandluse muutmine vähendamaks „värbamise“ põhimõtte kasutamist. Määratleda seadusandluses alkoholireklaamis lubatu (lubatud oleks vaid toote nimi, kangus, omadused; keelatud oleks näidata inimesi, atmosfääri, imagot).
2. Alkoholi- ja tubakatoodete müügikohtades kontrollistude teostamine ja karistuste karmistamine seadusandluse rikkumisel.
3. E-sigarettide ning muude alternatiivsete nikotiini sisaldavate toodete (nt huuletubakas) regulatsiooni loomine ja täiendamine. On oluline, et EL-s oleks nende toodete turustamise osas ühtne lähenemine.
4. Tubakatoodete müügipindade asukoha piiramine jaekaubanduses ja jaemüügi keelamine e-kaubanduses. (Asukoha piiramise all on silmas peetud, et tubakatooted ei asuks jaekaubanduses kassade läheduses).
5. Tasakaalustatud toitumise edendamine mõjutades koolijuhtidega koostöö kaudu koolipuhvetites pakutavat.
6. Lasteasutustes programmi käivitamine mahetoidu kasutamise edendamiseks.

III Vigastuste ja vigastussurmade vähendamine ja tervisekäitumise parandamine.

1. Vigastuste ennetamine ministeeriumide vahelise koordineeritud programmina.
2. Vigastusjuhtumite analüüsides järjepidev teostamine ja nende avalikustamine.
3. Täiendavate kergliiklusteede ning liikumispaikade ja -radade ja nende juurde kuuluva taristu rajamise toetamine, arendamine ja parandamine.
4. Tervist toetava töökeskkonna tagamine luues tööõnnetus- ja kutsehaiguskindlustuse (erakindlustuse baasil).

IV Terviseriketele varajases faasis reageerimine

1. Ravikindlustuse tagamine registreerimata töötutele ja mitteaktiivsele tööealisele elanikkonnale. Hõlmab perearstiteenust, nakkushaiguste ravi, rinna- ja emakakaelavähi sõeluuringuid.
2. Tõendus põhiste sõeluuringute ja tervisekontrollide mahu suurendamine eesmärgiga avastada võimalikud terviserikked varajases staadiumis (vähi sõeluuringud, rasedate, vastündinute ja laste skriiningud, tervisekontrollid tööealistele inimestele jms).

V Vaimse tervise toetamine eesmärgiga vähendada suitsiide.

1. Riikliku usaldustelefoni/nõustamistelefoni teenuse loomine.
2. Üleriigilise psühholoogide registri loomine.

6. Sündimuse jätkuv soodustamine ning kõigi laste arengupotentsiaali ja toimetuleku toetamine, soodustades noorte haridustee jätkamist, tagades võrdse juurdepääsu huviharidusele ning täiustades toimetulekuraskustes perede lastele suunatud teenuspaketti.

Vanemahüvitise süsteemi käivitamine 2004. aastast on soodustanud sündimust ning annab peredele kindlustunde sissetuleku säilitamise abil. **Laste kasvades vajab aga teatud leibkonnagruppide (üksikvanemad, paljulapselised pered, puudega lapse või pereliikmega pered jm) majanduslik toimetulek täiendavat riigipoolset tuge** kas rahaliste toetuste või (osaliselt) **kompenseeritud teenuste pakkumise näol**. Lastega leibkondadest on suhtelise vaesuse määr kõige kõrgem ühe vanemaga leibkondadel, ulatudes ligi 40%-ni. Selle sihtrühma puhul on oluline kõrvaldada nii tööturule (taas)sisenemist takistavad tõkked (nt lapsehoid) kui tõhustada last mittekasvatava vanema poolt lapse ülalpidamise kohustuse täitmist.

Täiendavat riiklikku tuge vajavad ka puudega laste vanemad, kes on haridusteenuse kättesaadavuse puhul toonud suurima probleemina välja nt abiõpetajate puudumise koolis/lasteaias. Puudega lastele suunatud sotsiaalteenuste puhul on probleemseks valdkonnaks nii teenuse geograafiline, ajaline (pikad järjekorrad) kui ka majanduslik kättesaadavus.

Lapse mitmekülgset arengut soodustab lisaks haridussüsteemile lapse hõivatus noorsootöoga, mis läbi huvihariduse, noorteühenduste ning noortekeskuste arendavad laste loovust, võimeid, enesekindlust ning omakorda ennetavad nii koolist väljalangemist kui ka alaealiste kuritegelikule teele sattumist. Probleemiks on hetkel noorsootöö asutuste (sh huvikoolide) kättesaadavuse geograafiline erinevus ning perede majanduslikud võimalused huvihariduse eest maksta. Seetõttu **on oluline riigi poolt tagada, et iga laps hoolimata elukohast ning pere majanduslikust suutlikkusest saaks tegeleda nii huviharidusega kui olla kaasatud noorsootöösse**. Laste vaimset ja emotsionaalset toimetulekut ning seaduskuulekat käitumist toetavad lisaks noorsootööl **tõhus võrgustikutöö ning positiivsed ja tasakaalustatud peresuhted**.

Sündimuse soodustamisega seotud töö-, pere- ja eraelu ühildamise teema on poliitiliselt aktuaalne kogu Euroopas ja üritatakse kokku leppida EL miinimumstandardites erinevate lapsehooldusega seotud puhkusevormide puhul³. Eesti huviks EL miinimumstandardite seadmisel või ülevaatamisel on tagada, et liikmesriikidel säiliks lähtudes subsidiaarsuspõhimõttest piisav paindlikkus oma süsteemide kujundamisel ning et hinnataks põhjalikult kaasnevaid eelarvelisi mõjusid. 2011.a veebruaris vastuvõetud uue Euroopa Liidu laste õiguste kaitse tegevuskava üheks prioriteediks on justitiissüsteemi muutmine lastesõbralikumaks. Ka Eestile on oluline, et EL tasandil püütakse leida lahendusi laste parema toimetuleku tagamiseks piiriülestes olukordades (nt hooldusõigusküsimuste kiiremaks lahendamiseks lahutuse korral).

³ Ülevaatamisel on direktiiviga sätestatud EL miinimumstandardid rasedus- ja sünnituspuhkusele, analüüsimisel ka isapuhkuse miinimumstandardi vajadus. Vanemapuhkuse miinimumstandard on kokku lepitud Euroopa sotsiaalpartnerite poolt ja rakendatud nõukogu direktiiviga.

I Laste vaesuse vähendamine tõhustades riiklikku tuge eelkõige väiksemate võimalustega peredele ning puudega lastele. Vanemate majandusliku olukorra parandamiseks on oluline panustada laste päevahoiuteenuse kättesaadavuse ja paindlikkuse parandamisse soodustades seeläbi vanema (sh üksikvanema) tööturule siirdumist. Laste päevahoiuteenuse kvaliteet on oluline nii laste õiguste kui laste arengu aspektist. Jätakuvalt on probleemiks ka elatise maksmise kohustuse mittetäitmine, mis otseselt mõjutab üksikvanemaga leibkondade majanduslikku toimetulekut.

1. Laste päevahoiuteenuse kvaliteedi, kättesaadavuse ja paindlikkuse suurendamine.
2. Üksikvanema majandusliku toimetuleku toetamine. (Komplektselt välja töötada toetavad teenused ning võimalikud (osalised) kompenseerimismehhanismid. Analüüsida elatise ja elatisabi süsteemi kitsaskohti, seejärel muuta need üksikvanema majanduslikku toimetulekut soosivamaks).
3. Peredele kombineeritud toetuste süsteemi arendamine. (Välja töötada ühtne poliitika lastega vanemate toetamiseks peale vanemahüvitise maksmise lõppemist, nt loobuda kahest erinevast määrast - lapsetoetuse määrast ja lapsehooldustasu määrast, tõsta peretoetuste maksmise vanusepiiri õppimise korral jm).
4. Puudega laste perede toimetulekuvõime tõstmine. (Luuu laiema võimalused (alus)haridust omandada (nt abiõpetaja vajadus) ning tõhustada pakutavaid teenuseid ja nende kättesaadavust (geograafiline, majanduslik, ajaline aspekt)).

II Laste arengu soodustamine noorsootöö laiema võimaldamise ning õppetöö toetamise kaudu. Oluline aspekt aidates lapsel kasvada aktiivseks ja enesekindlaks ühiskonna liikmeks on arendada tema võimeid, loovust ning suurendada kaasatust ühiskonnas, mida pakuvad erinevad noorsootöö asutused (huvikoolid, noortekeskused, noorteühendused, laagrid jne). Probleemiks on noorsootöö asutuste (sh huvikoolide) kättesaadavuse erinevus piirkonniti ning perede majanduslikud võimalused huvihariduse eest maksta. Koolist väljalangemise ennetamisele ning õppetöö tõhustamisele aitavad kaasa erinevad tugiteenuste skeemid.

1. Noorsootöö ja huvihariduse tagamine igale lapsele kas sidudes riigipoolse rahalise toetuse lapse ja leibkonnaga või toetades täiendavate rahaliste vahenditega KOV-e.
2. Maakondlike õpinõustamiskeskuste riikliku rahastamise tõhustamine. (Kuni 2011 lõpuni rahastus ESF vahenditest, edasine rahastus on lahtine).
3. Pikapäevarühmade järjepidevuse tagamine. (Välja töötada skeem, kas ja kuidas on hetkel kehtiva KOVide rahastamisskeemide kaudu võimalik kohalikke omavalitsusi motiveerida tagamiseks pikapäevarühmade järjepidev olemasolu).

III Laste õiguste kaitsmine ning riskikäitumise ja õigusrikkumiste ennetamine asjatundliku võrgustikutöö kaasabil. Senisest oluliselt suuremat tähelepanu on vaja pöörata ennetustöö tõhustamisele, et vähendada laste perest eraldamist, laste riski- ja sõltuvuskäitumist, psüühikahäireid ning kuritegelikule teele sattumist. Oluline roll selle eesmärgi täitmisel on lastega tegelevate spetsialistide kvalifikatsioon ning suutlikkus ja valmidus võrgustikutööks.

1. Lastega töötamisega seotud piirangute õigusliku regulatsiooni korrastamine.
2. Lastekaitse süsteemi kaasajastamine ja korrastamine.
3. Varase märkamise ja sekkumise mudeli laiendamine suuremale hulgale KOVidele.
4. Sotsiaaltöötajate ja lastekaitse spetsialistidega kaetuse tagamine KOVdes määratledes minimaalsed haridus- ja kvalifikatsiooninõuded.
5. Lastekaitsetöötajate ning lastega ja noortega tegelevate spetsialistide kvalifikatsiooni tõstmine (nt kvaliteeditõstmise programm, juhendmaterjalid jms, mis tagab efektiivsema võrgustikutöö).
6. Lapse väärkohtlemise ennetamine ja väärkoheldud lapse abistamissüsteemi väljatöötamine.

IV Lastega peredes heade peresuhete soodustamine ning töö- ja perekohustuste võrdse jaotuse soodustamine isade suurema kaasatuse abil. Isade aktiivsem osalemine pereelus aitab

kaasa võrdõiguslikkuse edendamisele, naiste hoolduskoormuse vähenemisele ning lapse-isa suhte tugevdamisele.

1. Vanemahüvitisüsteemi analüüsimine ja paindlikumate skeemide reguleerimine seadusandluses.
2. Vanemluse propageerimine ja vanemlike oskuste tõstmine läbi koordineeritud programmi.

KONKURENTSIVÕIMELINE ETTEVÕTLUSKESKKOND

7. Ettevõtete pikaajalist rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu soodustava poliitika kujundamine.

Keskpikas perspektiivis senised väljakutsed ettevõtluskeskkonna osas oluliselt ei muutu. **Ettevõtlusega alustamine, rahvusvahelistumine, innovatsioon ning koostöö on jätkuvalt raamistikuks, milles arengud võiksid toimuda.** Eesti jaoks endiselt kõige olulisem on **tootlikkuse kasvu tagamine ning ettevõtjatele kapitali ligipääsu parandamine.** Finantseerimisteedad muutuvad teravamaks seoses ressursside piiratusega: vaja **oleks täpsemalt sihitud ja mõjusamaid meetmeid**, mida saaks rakendada võimalikult lihtsalt moel maksimaalse võimendusega. Teisisõnu võiks **toetuspoliitika liikuda finantsinstrumentide poole**, kuna nii saab toetada suuremat hulka ettevõtteid sama ressursi juures ning ettevõtjate motiveeritus toetusvõimalusi efektiivsemalt kasutada on suurem. Kui otsetoetuste hulk väheneb, siis kasutatakse neid tõenäolisemalt suuremate riskide või pikema tasuvusajaga projektide toetamisel. Kesksel kohale jäävad ka **sobiliku tööjõu kättesaadavusega seotud küsimused**, mis esitavad väljakutse eelkõige haridussüsteemi kohandumisvõimele. Ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime kasvu saaks soosida eelkõige **regulatiivse stabiilsusega**, jättes ruumi muutustele, mis teenivad keskkonna kaasajastamise eesmärke (sh. Euroopa siseturu laiendamine ja süvendamine). **Ettevõtete eksport vajaks kestvalt riigipoolset toetust** kõige laiemas mõttes ehk teisisõnu vajatakse otsetoetusmeetmete jätkumist, aga ka toetusvõimalusi, mis aitaksid ettevõtjatel eksporditurul väiksemate kulutustega kvaliteetsele nõustamissisendile tuginedes alustada.

I Kaasaegne ettevõtluskeskkond. Eesti ettevõtluskeskkonda peetakse võrdluses teiste riikidega soodsate hulka kuuluvaks. Siiski tuleb tegeleda spetsiifilisemate väljakutsetega. Regulatiivse keskkonna osas **vajame muudatusi seadusandluses, millega stimuleerida majandusarengu kontekstis prioriteetsete poliitikate ellurakendamist.** Jätkuvalt tuleb tegeleda ka **halduskoormuse süstemaatilise hindamise ja vähendamisega. Maksukeskkonna stabiilsuse kestev säilitamine** julgustab ettevõtjaid investeerima oma äride arendamisse. EL tasandil on võetud suund ettevõtluskeskkonna parandamiseks ning ettevõtete rahvusvahelise konkurentsivõime kasvu soodustava poliitika kujundamiseks. See tähendab seadusandlikus mõttes paljuski killustunud **EL siseturu edasiarendamist.** Eesti ettevõtjate huvides on **Euroopa Liidu ühtse turu loomine**, kus oleks võimalikult vähe teenuste, kaupade ning isikute piiriülest liikumist takistavaid erisusi.

1. Lühendada pankrotimenetluste keskmist pikkust vähemalt kolm korda.
2. Alustada FIEde süstemaatilist kajastamist ettevõtlust puudutavas statistikas.
3. Lõpetada FIEde avansilised maksed ning töötada välja uus maksustamislahendus.
4. Hinnata ning vähendada halduskoormuse süstemaatiliselt.
5. Luua üle-Euroopaline elektroonilisi makseid ja arveldamist võimaldav regulatsioon.
6. Ühtlustada autoriõiguse, tarbijaõiguse, ühinguõiguse ja lepinguõiguse raamistik EL-is.
7. Ühtlustada EL tasandil protseduurid ja infotehnoloogilised lahendused, et oleks tagatud koostoime e-maksete, e-arvete, e-allkirjade, e-autentimise, e-hangete jms võimaldamiseks.

8. Analüüsida võimalusi ja teha Eestis riigi poolt kogutud avaldamispiiranguteta andmed masintöödeldaval kujul kättesaadavaks kõigile isikutele.
9. Luua Euroopa Liidu ühtne patent.

II Ettevõtlustoetuste konsolideerimine, lihtsustamine ning uute finantseerimismudelite väljatöötamine ja rakendamine. Erinevaid struktuurivahenditest rahastatud ettevõtlustoetusi on küllaltki palju, mistõttu nendes orienteerumine ning taotlusprotsess on komplitseeritud. Toetussüsteemi keskmes on hetkel üksik toetusmeede, millele on püstitatud eesmärgid. Süsteemi tuleks muuta, **asetades keskmesse ettevõtte ja tema arenguvajadused** ning käsitledes meetmeid **tööriistadena ettevõtte eesmärkide saavutamiseks** ning **hinnates** hiljem nende **koosmõju ettevõtte arengule**. Kuna toetuste väljaandmiseks mõeldud ressursid on piiratud, siis tuleb **arendada toetusmeetmete ja –programmide mõjuanalüüsi metoodikat** ning vajadusel **asendada otsetoetused suuremat võimendust lubavate finantsinstrumentidega**. Oluline on **suurendada toetuste mõju** nii ettevõtjatele kui riigi majandusele tervikuna:

1. Konsolideerida ja arendada ettevõtlustoetusi ning juurutada ettevõttepõhist lähenemist toetuste süsteemi arendamisel.
2. Töötada välja ja rakendada regulaarne ettevõtlustoetuste mõjude hindamise süsteem.
3. Täiendada ettevõtlustoetuste taotluste hindamismudeleid horisontaalsete kriteeriumitega (nt. koostöö, loomemajanduse, innovatsiooni, võtmetehnoloogiate, ressursisäästlikkuse, jms).
4. Luua ja rakendada toetussüsteemist väljumise strateegiad ettevõtetele, kelle toetuste saamise piirmäär on täitumas/täitunud.
5. Töötada välja ja rakendada finantsinstrument ettevõtjatele tehnoloogiainvesteeringute toetamiseks.

III Ettevõtjatele ekspordivõimekuse kasvu ning ekspordipotentsiaali kasutamist soodustavate toetusmeetmete pakkumine. Ekspordi panus Eesti SKPsse on olulise tähtsusega, aga riigi ekspordivate ettevõtete arv on suhteliselt madal. Ekspordi senised toetusmeetmed on ennast õigustanud, kuid **ekspordi jätkuv toetamine on** majandusedu seisukohalt **oluline** nii lühemas kui pikemas perspektiivis.

1. Otsida rahastamisvõimalusi struktuurifondide vahenditest rahastatud hästi toiminud ekspordi arendamise toetusmeetmete jätkamiseks programmeerimisperioodi lõpuni.
2. Parandada kesk- ja pikaajaliste eksporditagatiste kasutamist Eesti ettevõtete konkurentsivõime tõstmisel läbi ettevõtjate teadlikkuse suurendamise.
3. Töötada välja programm erialaliitude ja ettevõtlusorganisatsioonide ekspordikasvule suunatud eestvedamise ja klastrilise koostöö arendamise võimekuse tõstmiseks.

IV Riigipoolsete toetusvõimaluste arendamine olulistel eksporditurgudel. Eksporditegevusega alustamine on keeruline ja kallis tegevus, eriti väikeste ja keskmise suurusega ettevõtte jaoks. **Välisuru kohta informatsiooni hankimine või õigete koostööpartnerite leidmine** võib osutada ilma ettevõtte-välise abita raskesti teostatavaks. Võõral turul kannu kinnitamine nõuab ressursse ja teadmisi, mida ettevõtjal endal mõistlike kulutustega hankida oleks võimatu. Kuigi ekspordi arendamisse panustavad otsetoetusmeetmed on ennast õigustanud, tuleks **välja töötada ka nõ. tugitegevuste toetamise süsteemne lähenemine**.

1. Luua Eesti eri valdkonna ettevõtteid esindavaid ja kõrgtehnoloogia rakendusi tutvustavaid demokeskuseid peamistesse sihtpiirkondadesse/-turgudele, alustades Eesti naaberriikidest.
2. Jätkuvalt tagada Eesti ettevõtjate esindamine ja abistamine igas Eesti välisesinduses ning suurendada erinevate majandusharude erialadiplomaatide arvu Eesti välisesindustes.
3. Haarata majandus- ja ettevõtlusalase täiendõppega kõik ametnikud, kes tegelevad Eesti majandushuvide edendamisega (VM, MKM, PõM jt).

8. Keskkonna loomine senisest suuremas mahus ekspordipotentsiaaliga ja suurema lisandväärtusega sektoritesse suunatud otseste välisinvesteeringute Eestisse toomiseks.

Eestisse tehtavate välisinvesteeringute taseme kasvu jätkuv kindlustamine ja Eesti ekspordi arendamine sõltub olulisel määral **kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavuse** tagamisest. Puudus on nii oskustöölised, keda vajavad kodumaised ja välisosalusega ettevõtted, aga ka inimestest, kes oleksid võimelised kindlustama ettevõtjate edu eksporditurgudel. Välisinvestorite meelitamiseks tuleks neile **pakkuda atraktiivseid hüvesid, mis oleksid rahvusvahelises võrdluses konkurentsivõimelised**. Jätkuvalt oleks tarvilik **arendada välisinvestorite teenindamiseks suunatud toetusmeetmeid**. Ka **Eesti üldine maine ja sotsiaalne keskkond peaksid järk-järgult muutuma eduteguriteks** uute välisinvesteeringute sissetoomisel. Kõrge lisandväärtusega sektoritesse suunatud välisinvesteeringud omavad olulist **mõju tarneahelate kujunemisele** ning seeläbi võivad avaneda **Eesti ettevõtjatele uued ekspordivõimalused**. Samuti soodustavad sellised välisinvesteeringud **teadmiste ja oskuste siiret** ning teadus- ja arendusmahukad investeeringud aitavad kaasa valdkonna kompetentside paranemisele laiemalt.

I Eesti kui atraktiivse investeerimiskeskonna kujundamine. Erinevatele välisinvestoritele on investeerimisotsuse tegemisel olulised kindlad argumendid. Välisinvesteeringute meelitamisel konkureerib **Eesti** aktiivselt teiste riikidega, **positsioneerides** ennast pigem **kõrgemat lisandväärtust loovate ning tarneahelaid soodustavate välisinvesteeringute sihtriigina**. Eesti konkurentsivõime säilitamiseks ja arendamiseks välisinvesteeringute meelitamisel on oluline roll tervikliku ja Eestit positiivses mõttes **eristava investeerimiskeskonna arendamisstrateegia** elluviimine.

1. Suurendada suurinvestori toetusmeetme eelarvet ning meedet arendada, eesmärgiga töötada välja allhanke teostamise potentsiaaliga VKEde ja suurettevõtte koostööskeem, mille abil soodustada uute tarneahelate teket.
2. Leida võimalusi KOVidele avaliku loomuga ettevõtlikuskeskkonda arendava tööstustaristu (nt. elektriliinid, teed, jne) väljaehitamise toetusmeetme jätkamiseks.
3. Suurendada MAKide võimekust regionaalse investorteenindusega tegelemiseks.
4. Luua fond, kust KOV saaksid vahendeid investeeringute kaasamise turundusplaanide elluviimiseks ja seeläbi hoolitseda ise välisinvesteeringute jõudmise eest regiooni.
5. Täiendada ingliskeelset riigiportaali, viies seda eestikeelsega võrdsele funktsionaalsustasemele.

II Välisinvesteeringute ja ekspordi arendamiseks vajaliku kvalifitseeritud tööjõu kättesaadavuse parandamine. Ettevõtjatel on puudu spetsiifiliste oskustega inimestest, keda oleks ettevõtte arendamise seisukohalt vajalik palgata. Olgu nendeks siis **kvalifitseeritud oskustöölised** või rahvusvahelisi turge tundvad **müügimehed**, kes saaksid hakkama ka ekspordiambitsioonide elluviimisega. Üheks lahenduseks on kvalifitseeritud **ja sihitud võõrtööjõu Eestisse meelitamine**, teisalt aga juba **olemasoleva inimressurssi jätkuv arendamine**.

1. Luua ingliskeelset õpet pakkuv nn. Euroopa Kool Tallinnasse ning IB kool Tartusse.
2. Töötada välja terviklik talendiprogramm, mis hõlmaks ettevõtjate riiklikku toetamist alates sobiva kvalifitseeritud tööjõu leidmisest välisriigist (otsitav võib olla ka eestlane) lõpetades nende rakendamise seotud küsimuste lahendamise Eestis.
3. Parandada tööjõualase informatsiooni võõrkeelset kättesaadavust Eestis.

Teadus-arendustegevuse ja innovatsioonikeskkonna rahvusvaheline konkurentsivõime

9. Eelduste loomine erasektori teadus- ja arendustegevuse mahtude suurenemiseks ning innovatsiooni väljundite arvu ja kvaliteedi tõstmiseks.

Eesti on ettevõtete teadus- ja arendustegevuse investeeringute osas tagapool Euroopa Liidu keskmist ning ka omaenda püstitatud strateegilisi eesmärgi. Põhiline eesmisev **väljakutse on**

ettevõtete innovatsioonivõimekuse kasvatamine. Selleks tuleb soodustada Eestis tegutsevate ettevõtete teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni, aga pöörata tähelepanu ka teadus- ja arendusmahukate välisinvesteeringute Eestisse toomisele. Oluline on toetada süsteemselt noori innovaatilisi ettevõtteid.

Kriitilist massi elujõulisi arendustegevusi vajame nii TA ja innovatsiooni „tootmise“ kui ka noorte innovaatiliste ettevõtete toetuse finantsmehhanismide tagamiseks. **Nõudluse suurendamine TA ja innovatsiooni väljundite suhtes** on olulise tähtsusega, kuid see ei saa toimuda pelgalt ühe-kahe meetme ellukutsumise näol, vaid vajab terviklahendust, mis arvestaks valdkonna protsesse algusest lõpuni ehk uuringutest ja katsetustest kuni valmislahenduse turustamiseni. Sünergia loomiseks tuleb **soodustada teadmiste ja oskuste mobiilsust ning parandada Eesti kui elukeskkonna atraktiivsust.** Vajalik on toetada ja tagada Eesti ettevõtete ligipääsevus globaalsele riskikapitaliturule.

Ettevõtete teadus- ja arendusvõimekuse ja riigi või piirkonna konkurentsivõime näitajates on oluline osa **avaliku sektori T&A võimekusel**, sh. ülikoolide tasemel ja efektiivsusel. Avaliku sektori T&A tegevus loob ettevõttele vajaliku inimressursi ja annab ka ligipääsu kaasaegsele taristule. Akadeemiline keskkond on oluline lüli inimeste ja teadmiste kodumaisel ning rahvusvahelisel võrgustumisel, mis on üheks allikaks ettevõttele innovatsioonivõimekuse tõstmisel ning kõrgema lisandväärtuse saavutamisel.

Teadus- ja arendustöö ning innovatsioon sõltub tulevikus järjest enam arengutest ELis ning Eesti **võimekusest panustada rahvusvahelisse koostöösse.** ELi väljakutsed ja konkreetsed meetmed TA ja innovatsiooni valdkonnas on toodud Euroopa 2020 strateegia strateegilises juhtalgatuses „Innovaatiline Liit“. Komisjoni hinnangute kohaselt võib aastaks 2020 eesmärgiks seatud 3 % eraldamine ELi SKPst teadus- ja arendustegevusele luua 2025. aastaks 3,7 miljonit töökohta ning suurendada SKPd 800 miljardi euro võrra aastas.

I Nõudluspõhise teadus- ning arendustegevuse ja innovatsiooni ergutamine. Riik saab teadus- ja arendustegevust ning innovatsiooni soodustada **tellides innovaatilisi lahendusi läbi riigihangete ning kehtestades rangemaid regulatsioone valdkondades, kus uued tehnoloogiad annaksid positiivset kasu** (nt. keskkonnasääst, sotsiaahoolekanne, meditsiin, jne). Oluline on **suurendada (vanade) töötleva tööstuse ettevõtete ja noorte innovaatiliste ettevõtete vahelist koostööd, tuua Eestisse teadus- ja arendustegevuse mahukaid välisinvesteeringuid ning parandada TA väljundite kommertsialiseerimist.** EL tasandil on võetud suund soodustada erasektori investeeringuid innovaatilistesse toodetesse ja teenustesse eelkõige raamtingimuste parandamise kaudu. Majanduse olukorra paranedes ei ole välistatud (veidi pikemas perspektiivis), et liikmesriikidele pannakse ka konkreetne kohustus innovaatiliste riigihangete osas.

1. Suunata teatud % riigihangetest innovaatiliste tehnoloogiate ja rakenduste kasutuselevõtmiseks avalikus sektoris.
2. Panustada Euroopa ühtse VKEde innovaatilise teadustegevuse programmi loomisesse.
3. Täiendada vastavalt riigihangete regulatsiooni riigi prioriteetsete poliitikate (nt. innovatsioon, loomemajandus, disain, säästev ressursikasutus, kosmosetehnoloogiatel põhinevad uued teenused, jt.) stimuleerimiseks.
4. Töötada välja ja rakendada ettevõtete tootmiskorralduse-, disaini-, IT- ja intellektuaalomandi auditi teostamise meetmed.

II Riigi poolt antavate toetuste mõjususe parandamine ning uute finantseerimislahenduste väljatöötamine. Senised toetusmeetmed on olnud sageli projektipõhised, kuid tulevikku silmas pidades **vajatakse rohkem pikemaajalisi strateegiaid**, mis looksid kindlustunde ning võimaluse **rahastada protsesse terviklikumalt.** Kõiki valdkondi igal pool ühtviisi arendada pole mõistlik ja nii asutuste kui ka riigi tulemuslikkuse suurendamiseks on vaja teha valikuid. Toetuspoliitika peab **enam arvestama tulemuslikkust** ning rahastamisvõimalused peaksid

soosima efektiivseid valikuid. Tulemusliku rahastamise eelduseks nii Eesti kui EL tasemel on toimiv **soorituse kvaliteedi hindamise süsteem**, mis koosneb valdkonna arenguid realselt peegeldavatest indikaatoritest. Vajalik on töötada välja **finantsinstrumentidel põhinevad rahastamisskeemid TA ja innovatsiooniga seotud tegevusteks**, sest nende abil on võimalik toetada mõjusamalt sama ressursi juures suuremat hulka ettevõtjaid.

1. Töötada välja teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika tulemuslikkuse hindamise metoodika, mis arvestaks toetusmeetme mõju ettevõtte TA ja I tegevusele ja ettevõtte majandusnäitajatele.
2. Aidata kaasa teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni edendamisele suunatud EL vahendite kasutamise reeglite lihtsustamisele.
3. Analüüsida võimalusi TA ja innovatsioonipoliitika arendamiseks läbi piiriüleste toetusskeemide, eriti Läänemere regioonis riikidega rahastamisprogrammide riskkasutuse võimaldamiseks.
4. Arendada inkubatsiooniteenuste rahastamismudelit, eesmärgiga pakkuda ettevõtte vajadustele enam vastavat kvaliteetsemat inkubatsiooniteenust (nõ. rätsepaülikonda).

III Teadust- ja arendustööd ning innovatsiooni soodustavate keskkondade kujundamine.

Ettevõtluse teadus- ja arendusvõimekuse üheks põhieelduseks on hästi toimiv ja jätkusuutlik avaliku sektori teadussüsteem. **TA ja innovatsioon vajavad edukaks rahvusvahelistumiseks enam välismaist kompetentsi ning ideede laiemat mobiilsust.** Koostöö tõhustamiseks tuleks **panustada rohkem Eesti poole võimaluste ja võimekuse tõstmisele alates füüsilisest keskkonnast infrastruktuuri arendamise näol, lõpetades inimressursi kvalitatiivse taseme tõstmisega.** TA ja innovatsiooni arendamiseks soodsa keskkonna kujundamine ei tohiks lõppeda ainult ülikoolide või teiste teadusasutuste atraktiivsuse tõstmisega, vaid **lahendada tuleks sisulisi sotsiaalseid ja regulatiivseid probleeme laiemalt**, mis soosiks Eesti kui elukeskkonna kujunemist.

1. Töötada välja tehnoloogiaarenduskeskuste ja (tööstus-)klastrite tihedama integratsiooni mudel, mis lähtuks kommertsialiseerimise terviklikust elutsüklist.
2. Töötada välja ettevõtetele suunatud meede TA infrastruktuuri kasutamise õhutamiseks, eesmärgiga suurendada ettevõtjate huvi ja võimalusi kasutada TA infrastruktuuri tootearenduse protsessis.
3. Lahendada teaduse rahastamise jätkusuutlikkuse küsimused, sh infrastruktuuri amortisatsioon.

IV Varase faasi riskikapitali kättesaadavuse parandamine innovaatiliste ja kõrge kasvupotentsiaaliga ettevõtete arengu toetamiseks. **Start-upide** loomise ja nende eduka kasvu tagamiseks vajame süsteemset lähenemist, mis toetaks ühelt poolt nende **üldise ärivõimekuse tõstmist**, teisalt aga **ligipääsu piisavale rahastusele.** Eesti siseriiklik finantskapital ning valdkondlik inimressurss ei pruugi olla piisav noorte innovaatiliste ettevõtete jätkusuutliku arengu tagamiseks. **Era- ja avalik kapital vajaks valdkonna arendamiseks ühendamist nii riigi siseselt kui ka EL tasandil**, eeldusel, et **ELi sees oleks tagatud kapitali vaba liikumine.** Kapitali vaba liikumine aitab kaasa **EL-i riskikapitali ühtse turu kujunemisele**, läbi mille suurendada EL võimekust start-up ettevõtete toetamisel.

1. Leida võimalusi Eesti start-up ettevõtete atraktiivsuse ja investeerimisvalmiduse suurendamiseks, eesmärgiga kasvatada väliskapitali investeringuid Eesti innovaatilistesse ja kõrge kasvupotentsiaaliga ettevõtetesse.
2. Töötada välja meetmed, mis aitaksid vastastikku kasulikult integreerida Eesti riskikapitali Euroopa riskikapitali turuga ning seeläbi parandada nii Eesti investorite rahvusvahelist investeerimisvõimekust kui ka Eesti noorte innovaatiliste ettevõtete ligipääsu rahvusvahelisele riskikapitalile.
3. Töötada välja finantsinstrumentid ning teadmiste- ja oskuste arendamise meetmed varase faasi riskikapitali pakkumise arendamiseks ja eraisikutest investorite (äriinglite) start-up`ide rahastamispansuse tõstmiseks.

V Väljakutsepõhine teadus- arendustegevuse ja innovatsiooni arendamine. Euroopa Liidu tasandil nähakse selget vajadust innovatsioonikoostöö arendamiseks väljakutse põhiselt. Nii ELi kui ka Eesti ees seisavad mitmed sotsiaalmajanduslikud väljakutsed kliimamuutustest rahvastiku vananemiseni, energianappusest immigratsioonisurveni. On selge, et sellised mastaapsed väljakutsed vajavad adekvaatseks reageerimiseks poliitikate konsolideerimist ning pakuvad ka teadus- ja arendustegevuseks ning innovatsiooniks mitmeid väljakutseid.

1. Analüüsida Euroopa Innovatsioonipartnerluste (EIP) võimalusi, eesmärgiga leida Eestile sobivad aktiivset osalemist võimaldavad spetsialiseerumissuunad.
2. Arendada välja väljakutsepõhised teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni juhtmekanismid fookusega Eesti sotsiaalmajanduslikel väljakutsetel (nt. energiasõltumatus, rahvastiku vananemine, sise- ja välisturvalisus).
3. Tõsta valdkondlike ministriumide teadus- ja arendustegevuse (eriti rakendusuringute osas) juhtimise võimekus.

10. Loomemajanduse, IKT ja teiste võtmetehnoloogiate potentsiaali laiem kasutamine teiste sektorite lisandväärtuse tõstmisel.

Loomemajanduse, IKT ja võtmetehnoloogiate potentsiaali suuremaks kasutamiseks tulevikus on vajalik soodustada valdkondi integreerivaid tegevusi väljaõppe ja rahvusvahelistumise valdkondades, aga ka rahastamises. Täiendava lisandväärtuse loomiseks valdkondade koostoimest tuleb pöörata tähelepanu inimkapitali võimekuse tõstmisele kõige laiemas tähenduses. Edukate koostööplatvormide loomine eeldab valdkondade eripärasid arvestada oskavate inimeste ning soodsa keskkonna olemasolu. IKT ja teiste võtmetehnoloogiate kui horisontaalsete valdkondade kasutamine teiste valdkondade protsesside parandamiseks või uute algatuste loomiseks vajab uuele tasemele viimiseks sihitud arendusstrateegiaid.

I Loomemajanduse väärtustamine ühiskonnas. Loomemajanduse potentsiaali kasutamise suurendamiseks tuleb parandada inimeste teadmisi selle võimalustest luua täiendavat lisandväärtust toodetele ja teenustele. Loomemajanduse arengu üheks eelduseks on ka läbipaistev ja hästi toimiv autoriõiguste kaitse süsteem, mille saavutamiseks tuleb ka Eestil panustada rahvusvahelise (WIPO – ÜRO Maailma Intellektuaalse Omandi Organisatsioon) ja Euroopa Liidu koostöö tõhustamisse.

1. Panustada ELi ühtse autoriõiguste regulatsiooni loomisesse.

II Meetmete arendamine loomemajanduse mõjusamaks toetamiseks. Loomemajanduse keskuste füüsilise keskkonna loomist on riik toetanud. Edasi tuleb leida võimalusi keskuste sisulise tegevuse soodustamiseks. Lisaks loomekeskustele vajavad loomeettevõtjad ka konkreetset neile suunatud eesmärgispetsiifilisi toetusmeetmeid, mis võimaldaksid neil arendada oma tegevust ja looks ekspordivõimalusi. Tänapäevased toetusmeetmed on olnud peamiselt töötleva tööstuse kesksed, kuid tulevikus võiksid need arvestada rohkem ka teenuste sektori, eriti loomemajanduse, eripäradega.

1. Töötada välja ja rakendada lihtsalt menetletav meede, mille abil soodustada tava- ja loovettevõtte vahelist koostööd.
2. Töötada välja ja rakendada toetusmeede loomeinimeste välismaistel konkurssidel (nt. arhitektuurikonkursid) osalemise toetamiseks.
3. Luua võimalused loomemajanduse ettevõtetele ekspordiplaanide elluviimiseks.

III Integreeritud lähenemiste soodustamine loomemajanduse, IKT ja teiste võtmetehnoloogiate koostoime mõju suurendamiseks. Loomemajanduse, IKT ja teiste võtmetehnoloogiate kasutamine koos annab suurema panuse kui iga valdkonna tegevus üksikult. Koostöö stimuleerimiseks tuleb senisest enam pöörata tähelepanu valdkondade sidususe tekitamisele, potentsiaali rakendamist parandavate keskkondade loomisele ja nende süsteemsele arendamisele, eesmärgiga jõuda elujõuliste väljunditeni. Soodustada tuleks

valdkonnapõhist lähenemist ehk teisisõnu pakkuda igale valdkonnale lahendusi, mis arvestaksid valdkonna eripäradega.

1. Luua fookusvaldkondades (haridus, tervishoid, tööstus, energetika, finantsteenused, IKT turvasüsteemid) pikemaajalised IKT arendamise ja kasutuselevõtu teekaardid.
2. Töötada välja konkreetsed lahendused Euroopa digitaalse tegevuskava täiendamiseks aastateks 2011-2015.
3. Luua loomemajanduse, IKT, teiste võtmetehnoloogiate ja ettevõtluse koosmõju soodustamiseks „Creative Centeri“ sarnaseid keskkondi.
4. Töötada välja ja rakendada meede, mis on suunatud loome- ja IKT ettevõtete omavahelise koostöö ja töötleva tööstusega tehtava koostöö arendamiseks.
5. Töötada välja meede, millega soodustada teenuste arendamist (nt. teenuse disaini) teenusmajanduse ettevõtete poolt.

IV Inimkapitali võimekuse tõstmine valdkonnaüleste eesmärkide saavutamiseks. Valdcondadevahelise koostöö tõhusamaks elluviimiseks on vajalik **tõsta erinevate valdkondade esindajate teadmisi teiste valdkondade toimimispõhimõtetest.** Seeläbi **paraneb** inimestevaheline **koostöövõimekus** ning **tekivad uued** valdkondade koostoime mõjust kantud **arenguvõimalused.**

1. Töötada välja ja rakendada loomemajanduse ettevõtete juhtide kompetentside tõstmisele suunatud arenguprogramm.
2. Täiendada vähemalt ühes riigieelarvest rahastatavas ülikoolis ärijuhtide õppeprogrammi võimalusega spetsialiseeruda loomemajanduse valdkonna ärijuhiks.
3. Luua toetusmeede loomemajanduse allvaldkondi esindavatele liitudele kutsete süsteemi väljatöötamiseks ja rakendamiseks.

11. Teaduse inimressursi arendamine ning inseneride ja tippspetsialistide juurdekasvu tagamine.

Teadlaste ja tippspetsialistide juurdekasv sõltub paljuski doktoriõppesse astunute ja selle edukalt lõpetanute hulgast. Senini on doktorantuuri atraktiivsuse suurendamisel üheks takistuseks olnud doktorantidele pakutavad vähesed sotsiaalsed tagatised. Uus teadus- ja arendustegevuse korralduse seadus võimaldab alates 2012. aastast sõlmida doktorandiga töölepingu, millega kaasnevad samad sotsiaalsed garantiid nagu tavapärase lepingulise töösuhtega. See muudab doktoriõppe atraktiivsemaks ning suurendab doktorikraadi kaitsnute arvu, kuna suurenenud kindlustunne soodustab teadustööle pühendumist. Lisaks on seadusemuudatus oluline samm noore teadlase karjäärisüsteemi loomisel. Seetõttu on seaduse täielik rakendumine võtmetähtsusega. Lisaks on vajalik **rakendada täiendavaid meetmeid doktorantide arvu suurendamiseks ja edukaks lõpetamiseks, et veelgi suurendada teadlaste ja tippspetsialistide juurdekasvu.** Doktorite kiiremaks lõpetamiseks on vajalik jätkuvalt toetada doktorikoolide ja teaduse tippkeskuste tegevust.

Riikliku koolitustellimuse raames eraldatav eelarve ei kata täna reaalseid õppekoha kulusid. Seetõttu on oluline **õppekohamaksumuse ülevaatamine, pöörates suuremat tähelepanu hariduse tulemuslikkusele ja riikliku koolitustellimuse efektiivsusele.** Teisalt on vajalik **tagada, et riiklik koolitustellimus oleks suunatud valdkondadesse, mis on võtmetähtsusega Eesti majandusele** ning kus tippspetsialistide vajadus on olemas. Rohkem tuleks panustada neisse valdkondadesse, kus on juba näha konkurentsivõimelisi tulemusi ning mis on olulised kõrgemat lisandväärtust loova ja teadmismahuka majanduse arenguks.

Edasiarendamist vajab teadustööde juhendamise korraldus ülikoolides ning võimekate juhendajate arvu suurendamine. Üheks potentsiaalseks juhendajate kasvulavaks võiks olla välisõppejõudude osalusel Eestis loodavad uurimisrühmad, mis koondaksid olemasolevaid kompetentse. Samuti on oluline **soodustada õppejõudude mobiilsust Eesti siseselt erinevate**

kõrgkoolide vahel ning lühiajaliselt väliskõrgkoolide juures. Oluline on väärtustada efektiivset juhendamist, kus juhendaja toetaks doktorandi lõpetamist ning oleks motiveeritud kvaliteetseks juhendamistööks tunnustuse ja karjääri kaudu.

1. Doktorandi sissetuleku tõstmine koos doktoriõppe efektiivsuse suurendamisega.
2. Teadustööde juhendamise süsteemi arendamine ning meetmete rakendamine juhendamise kvaliteedi ja efektiivsuse tõstmiseks, eesmärgiga suurendada heade ja tulemuslike juhendajate arvu
3. Doktorikoolide jätkuv toetamine ja teaduse tippkeskuste edasiarendamine
4. Olemasolevate teaduse inimressursi arendamist toetavate meetmete paindlikkuse suurendamine, pakkudes need pakulina ning andes seejuures suurema otsustusõiguse kõrgkoolidele

Ettevõtlust toetava taristu arendamine

12. Transpordi, IKT ja teiste riigi poolt pakutavate ettevõtlust toetava taristu ja institutsioonide viimine rahvusvahelisele tasemele.

Eesti asukoha ja asustuse paiknemise tõttu on **konkurentsivõimelisel tasemel ühendusvõimalused nii piiriülel kui siseriiklikult** elu- ja ettevõtluskeskkonna jaoks väga olulised. Kohaliku tootmise ja teenuste arendamisel ei peaks avalike teenuste kättesaadavus hästitoimiva transpordi ja infovahetuse infrastruktuuri puhul asukoha eripäradest sõltuma. Tööjõu areaalidest ja liikumissuundadest lähtuvalt vajavad eraldi tähelepanu erinevate **transpordiliikide omavaheline parem koostoime ja ühenduskohad.** Vajalik on ühistranspordi kasutamugavuse tagamiseks sõiduplaanide ühtlustamine, aga ka vastava infrastruktuuri rajamine, mis võimaldab nii reisijate kui kaupade liikumist ühelt transpordiliigilt teisele ning pikemas perspektiivis **integreeritud kavandamine transpordiliikide alternatiivide vahel valimiseks.** Üheks väljundiks saab olema EL uue finantsperspektiivi rahakasutuse planeerimine, mille puhul tuleb eelistada „alt-üles“ konkureerimisele tugevamat suunamist valitsuse tasandilt.

Rahvusvahelises võrdluses on Eesti jaoks transpordi infrastruktuuri, eriti piiriüleste ühenduste tase olnud suhteliselt nõrk eelkõige kallite investeeringute ja majandusliku mittetasuvuse tõttu, mis tuleneb hõredast asustusest ja potentsiaalse kasutajate vähesusest. Samadel põhjustel ei ole ka kaasaegsel tasemel IKT infrastruktuuri väljaarendamine kogu riiki katvana ilma riigipoolse toetuseta võimalik. Eesti kui ettevõtlus-, teadus-, kultuuri- või hariduskeskkonna arengu ja rahvusvahelistumise jaoks on aga tegemist oluliste eelduste ja pudelikaeltga. Seetõttu on oluline **pöörata enim tähelepanu rahvusvahelistele ühendustele, iseäranis lennuühendustele ja piiriületavatele raudteedele ja maanteedele.** Tasakaalustatud regionaalse arengu huvides tuleb lisaks rahvusvahelistele maanteedele jätkata riigi kõrvalmaanteedetolmuva katte alla viimist, teha ettevalmistusi **ühistranspordisüsteemide ühendamiseks** ning jätkata kiire ja **kvaliteetse internetiühenduse** väljaehitamist.

I Lennuühenduste parandamine

Ühenduste arv Tallinna lennujaamast on üks peamisi pudelikaelu Eesti kui rahvusvahelise ärikeskkonna puhul. Selle põhjuseks on eelkõige Eesti rahvaarvu väiksus. Ühenduste arvu peamine tõstja saaks olla kas **suurenev ärihuvi**, mis eeldaks ka ülejäänud majanduse ja ettevõtluse kiiret arengut või **lennujaama arendamine transiidisõlmeks.** Kontinentidevaheliste transiitlendude (eelkõige Hiina ja Jaapani suund) teenindamise **valmisolekust jääb praegune seadmete, lennuraja pikkuse ja terminali tase maha**, mis Helsinki tipptasemel varustusega lennujaama läheduse tõttu on peamine konkurentsiprobleem. Perspektiivis on praeguselt 1,5-2 mln reisija tasemelt aastas 6-10 mln reisijani võimalik liikuda ühe olemasoleva maandumisrajaga, eeldusel et seda pikendatakse. Täiendav seadmete, lennuraja pikendamise ja terminaliga seotud investeeringuvajadus oleks 100 mln eurot. Uue regionaalse lennujaama hind

on samas suurusjärgus, mistõttu on optimaalsem hoida olemasolevais kohalike eri- ja eralendude jaoks valmidust või lennata kopteriga. **EL tasandil on oluline saavutada head ühised tingimused** kõigile liikmesriikidele kolmandate riikidega sõlmitavate lennunduslepingute osas.

1. Kontinentidevahelisteks transiitlendudeks vajalike seadmete, lennuraja ja terminali investeeringute toetamine
2. Kahepoolsete lennunduslepingute asemel liikuda EL-Venemaa vahelise lepingu suunas, mis aitaks kaasa Aasia-suunalisele lennuliiklusele alandades kõrgeid maksusid Siberi ülelendudel

II Maantee- ja raudteevõrgu ning ühistranspordisüsteemi parem koostoime

Eesti maanteedevõrk on väljakujunenud ja oma tiheduselt tänastele vajadustele vastamiseks piisav. Väljakutseks on **olemasoleva võrgu kasutuse kiiruse ja ohutuse jätkuv tõstmine** eelarvevahendite piiratud tingimustes. Eesti siseste maanteedel läbilaskevõime puhul tekib kaubaveo jaoks suurim probleem enne piiriületuspunkte. Euroopa Liidu tasandil tuleb lõpule viia **Eesti ühendamine ülejäänud siseturuga turvalise ja heal tasemel maanteedel võrgustiku ning raudtee abil**. Ühenduste arendamisel on eraldi väljakutse hea koostöö teiste Balti riikidega piiriüleste projektide elluviimisel raudteetranspordi puhul.

Järgmistel aastatel tuleb **otsustada oluliste piiriüleste ühenduste tulevikuplaanid**, et tagada läbi planeeringute aegsasti vajaliku maa ostmine või kasutuse reserveerimine ja vältida kinnisvaraspekulatsioon. RailBaltica puhul tuleks planeerida ka nende trassile jäävate asulate teenindamist, kus kiirrong ei peatuks. Piiriüleste ühenduste arendamisel on nii maantee kui raudteeühenduste puhul tähtis EL tasandil tagada tehtavate **investeeringute terviklikkus kõikide naaberriikide poolt**, mis puudutab eelkõige Leedu ja Poola pudelikaelu raudteeühenduses.

Eesti pinnal on rahvusvahelisi ühendusi pakkuvate raudteedelõikude infrastruktuur viidud või peagi jõudmas uuele tasemele, võimaldades kiirusi 120 km/h. Kohtades kus see veel tegemata, on kaubaveoks piisavad kiirused olemas. Pikemas perspektiivis on vaja **kaaluda teise rööpapaari paigaldamist** liinidel, kuhu plaanitakse veelgi tihedamat ja kiiremat rongiliiklust.

Siseriiklikult on tähtsaim lahendada **eri transpordiliikide ühenduskohtade küsimused**, eelkõige läbisõiduvaksalite/terminalide rajamise Ülemiste (tramm ja lennujaam) ja Lilleküla (troll) näitel ning laiemalt teha valikud Tallinna ja lähiümbruse rööbastranspordi osas.

1. Jätkata investeeringuid teedevõrgu kiiruse ja ohutuse tõstmiseks integreeritult transpordiliikide lõikes, eelistades raudteeülesõitude mitmetasandiliseks ehitamist, kui see on rongide kiiruste kasvamisega põhjendatud.
2. Käivitada ja edasi arendada elektroonse piiriületusjärjekorra kasutusvõimalusi, mis võimaldaks sõidukitel minna füüsilisse järjekorda vahetult enne piirile laskmist ja seeläbi vältida pikki järjekordi ja ummikuid piiril.
3. EL ja Venemaa suhete raamistikus lahenduste otsimine piiriületuste järjekordadele läbi tolli- ja piirivalve protseduuride parandamise.
4. Eesti jaoks prioriteetsete projektide nagu RailBaltica, Motorways of the Sea ning ViaBaltica hõlmamine uue TEN-T põhivõrgustiku prioriteetsete projektide nimekirja. Nende ühenduste lõpuleviimise juures tuleb eraldi tähelepanu pöörata pudelikaeltaks kujunenud Riia ümbersõidule, Leedu ja Poola taristutele ning arvesse võtta Poola Natura 2000 alade geograafilist paigutust ViaBaltica arendamisel. TEN-T põhivõrgustiku osadeks peavad saama ka Eesti transpordiühendused kolmandate riikidega, seda nii raudtee kui maantee ning koridori jäävate sadamate osas.
5. Kaaluda Euroopa TEN-T võrgustiku projektide puhul järgmises finantsperspektiivis TEN-T eelarvest tulenevat finantseerimismäära suurendamist.

6. RailBaltica trassi ja selle peamiste parameetrite planeerimine, sh kiirus ja rööpmelaius (1435mm), mis võimaldaks vastavate koridoride kaardile märkimist ja maa võõrandamist
7. Reisirongiühenduse arendamiseks Läti ning võimalusel Leedu ja Peterburi suunal leida vastavad tehnilised ning finantsilised lahendused liini avamiseks
8. Valmistada ette Ülemiste ja Lilleküla terminalid ning vastavad rongi-bussi-trammi ühendused, mis tagaksid ühistranspordiliikide kokkusidumise

III Sadamate infrastruktuuri arendamine

Peamise osa Eesti sadamate mahtudest annab Tallinna Sadam ja sellest omakorda Ida-Lääne suunalised transiitveod. **Sadamate infrastruktuuri valmisolek on võrdlemisi hea** ja mahud logistiliseks teenindamiseks olemas. Investeeringuvajadusi võib aga suurendada võimaluste hooajaline ammendumine seoses muutustega erinevate terminalide täituvuses ja kaubagruppide mahtudes.

1. Kohalike omavalitsuste koostööhuvi tõstmine ettevõtluse arendamiseks, et võimaldada sadamate ja logistikakeskuste arengut valdades potentsiaalse tööandjana
2. Sadamate läheduses oleva määratlemata sihtotstarbega maa pakkumine ettevõtjatele soodustingimustel, logistikakeskuste või tööstuse arendamiseks
3. Jäätõrje ja õlireostuse likvideerimise võimekuse suurendamisse investeerimine

IV Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võrkude potentsiaali tõstmine

Tänapäevaseid andmevahetusfunktsioonidel põhinevaid teenuseid iseloomustab kasutajate vahel pidevalt ja kiirelt kasvav infomaht, mis tähendab, et keerukamaks tehase või inseneri tööks vajalik andmeside ei saa toimuda „suvalise“ internetiühenduse kaudu. Ettevõtjate poolt on suuremates linnades ja riikide vahel kvaliteedi ja kiiruse võimaldamiseks vajalik infrastruktuur rajatud, aga igal pool ei ole see tasuv. E-teenuste ja kogu IT sektori potentsiaali edasiarendamiseks ning ettevõtlusvõimaluste parandamiseks on oluline **kaasaegse IKT infrastruktuuri väljaarendamine ka regionides**, kus on väiksem kasutajate asustustihedus. Kuna IKT infrastruktuuri väljaarendamine järgmise põlvkonna juurdepääsuvõrkude kasutuselevõttu on prioriteet kogu Euroopa Liidu jaoks, olles üheks piiriüleste ja innovatiivsete teenuste leviku ja siseturu edasiarendamise eeltingimuseks, on tähtis et järgmise finantsperspektiivi vahendeid saaks sel eesmärgil kasutada.

1. Jätkata uue põlvkonna lairibaühenduste viimiseks kõikjale Eesti maapiirkondadesse põhivõrgu rajamise toetamist
2. Kvaliteetsete lairibaühenduste jaotusvõrgu väljaehitamise toetamine äriiselt vähematraktiivsetes piirkondades, nagu väikelinnad, alustavad tööstuspargid jne.

KESKKONNASÕBRALIK MAJANDUS JA ENERGEETIKA

13. Energeetika pikaajaliste struktuursete muutuste elluviimine kooskõlas Eesti energiapoliitika ja energiasäästu eesmärkidega.

Üha enam kujuneb riigi konkurentsivõimet mõjutavaks faktoriks keskkonnasäästliku ja tõhusa energiaspektori olemasolu. Rahvusvahelise kliimapoliitika sammu pidamisel ja majanduse energiamahukuse vähendamisel on seega oluline tagada EL energia siseturu toimimine ja viia ellu 2009. aastal vastu võetud energiamajanduse riikliku arengukava eesmärgid. Kõige suuremad väljakutsed peituvad elektrisektoris, kus täna toodetakse üle 90% elektrienergiast toodetakse põlevkivist. Lähikümnendi oluline märksõna on energiaallikate mitmekesistamine, sest aastaks 2020. peab olema saavutatud olukord, kus ühegi energiaallika osakaal ei ületa energiabilansis 50%. See hõlmab nii elektri- ja soojuse koostootmise laiendamist, põlevkivijaamade rekonstrueerimist kui tuuleenergia osakaalu suurendamist. Samuti on vajalik otsustada, kas Eesti elektritootmise portfelli kuulub tulevikus tuumaenergia.

Energiaallikate mitmekesistamise ja energiajulgeoleku seisukohast on oluline piisavate energiaühenduste rajamine EL siseturul ning EL kohalike energiaallikate baasil elektritootmise võimaluse säilitamine. Tuleb hoiduda olukorrast, kus EL meetmete tulemusena suureneb imporditavate energiaallikate osakaal kohalike tootmisvõimsuste arvelt ning seega ka EL energiasõltuvus. EL elektritootjatele tuleb kindlustada võrdsed konkurentsitingimused võrreldes mitte-EEA riikide tootjatega.

2010. aastal avanes Eesti elektriturg 30% ulatuses ning täielik avanemine toimub alates 31. detsembrist 2012. Kui täna on Eesti elektriturg väga kontsentreeritud peamiselt ühele elektritootjale, siis turu avanemine toob kaasa elektritootjate arvu suurenemise ning elektrihinna muutused. Ühelt poolt suureneb turu avanemisega konkurents, mis peaks tagama parema teenuse lõpptarbijale. Samas tuleb riigil vabaturule üleminekul tagada võimalikult korrektne protseduuriline pool ning turu edukas toimimine. Sealjuures suureneb uute tootjate tekkega siseriiklike tootmisvõimsuste struktuuri ja mahu prognoosimise mõningane määramatus, mida on oluline silmas pidada energiajulgeoleku kontekstis.

Kehtiv energiamajanduse arengukava määratleb energiasektori arengusuunad ja meetmed, mis peaksid viima riigis kokkulepitud eesmärkide saavutamiseni. Arengukava eesmärkide pikaajalisuse taustal on oluline uute arengute pidev analüüs ja hindamine pikaajaliste sihtide kontekstis. Lähiaastate olulisteks märksõnadeks on elektrituru avanemine 100% ulatuses, üle-Euroopalise kasvuhoonegaaside heitkoguste turu käivitumine, samuti siseriikliku taastuenergia toetuskeemi toimimise mõjuanalüüs.

14. Majanduse üldise ressursimahukuse sh energiamahukuse vähendamine energiaefektiivsuse tõstmise kaudu.

ENERGIASÄÄST

Riigi konkurentsivõimet üha enam mõjutavaks teguriks on majanduse energiamahukus ning erinevate sektorite võime saavutada energiasäästu läbi uute tehnoloogiate ja lahenduste kasutuselevõtu. Nii parema konkurentsivõime kui Euroopa Liidus võetud kohustuste valguses on valitsuse eesmärgiks energia lõpptarbimise hoidmine 2010. aasta tasemel. Keskkonnanahoiu kriteeriume arvestava energiatootmise suurendamine on mahuka (Euroopa Liidu siseturule suunatud) ekspordi korral õigustatud. Eesmärk eeldab poliitikameetmeid läbivalt kõikides sektorites. Nii tuleb majanduse energiamahukuse vähendamiseks ning energiasäästu edendamiseks lõpule viia energia siseturu käivitamine ELis, sh vajaliku taristu väljaehitamine. Kõigi alltoodud meetmete vajadust on võimalik arvesse võtta EL-i järgmise eelarveperspektiivi läbirääkimistel ja Euroopa majanduse elavdamise kava energeetikaprojektide rahastu kasutamisel.

Energiasäästu on Eestis edendatud pea kõikides valdkondades, kuid rõhuasetused ja meetmete iseloom on olnud väga erinevad. Energiasäästu toetused on olnud väga tugevalt suunatud kodumajapidamistele läbi erinevate hoonete energiatõhusust suurendavate meetmete. Samuti on toetuskeemide kaudu renoveeritud kaugküttevõrke ja ehitatud koostootmisjaamu. Kasvuhoonegaaside emissioonikvoodi müügi tuludest on vahendid suunatud avalike hoonete energiasäästu investeringutesse. Transpordi energiakasutuse suunamise peamine hoob on olnud aktsiisimaksud, viimase 15 aasta jooksul on kütuseaktsiisi tõstetud kümnel korral. Seni puuduvad otseselt kodumajapidamiste elektritarbimise vähendamisele suunatud ning samuti tööstuse elektritarbele ja tehnoloogia uuendusele suunatud tegevused. Tänane energia lõpptarbimise tase sektorites ja prognoos järgmiseks kümneks aastaks näitab, et suurim kasv ja ka sektoraalsete meetmete vajadus saab olema tööstuses, kodumajapidamistes ja transpordis. Eraldi tuleb käsitleda ka avaliku sektori energiatarvet, kuivõrd avaliku sektori käitumine peab andma eeskujuga ülejäänud sektoritele.

Horisontaalselt kõikide sektorite energiasäästule aitab kaasa **intelligentse elektrivõrgu (nn nutivõrgu)** arendamise kaudu elektritarbimise juhtimise võimekuste tõstmine Eestis. Nutivõrk võimaldab ühelt poolt kasutada efektiivsemalt mitte planeeritava tootmistsükliga elektrijaamade poolt elektrivõrku antavat energiat ja suunata mikrotootjate poolt toodetud ning tarbijate poolt salvestatud energia tagasi võrku. Samuti vähendada süsteemi tiputarbimiskoormust, mis vähendab vajadust elektritootmise investeeringute järele. Seega on tarbimise paindlikumaks muutmine tootmise juhtimise kõrval kõigi elektrituruosaliste huvides andes olulist ressurside säästu nii tootjatele kui tarbijatele.

Nutivõrgu arengusuundade määratlemiseks teostatakse AS Elering eestvedamisel aastatel 2011-2012 pilootprojekt erinevates sektorites, selgitamaks, milliste tarbijate ja seadmete puhul on võimalik saavutada suurimat säästu. 2013. aastal avaneva elektrituru valguses tuleb välja töötada andmevahetusplatvorm sujuvaks informatsiooni liikumiseks tarbijate ja elektri müüjate vahel, mis tagab võimaluse lihtsamalt turul tulla uutel elektrimüüjatel seniste eelkõige fossiilsetele kütustele põhinevalt toodetud elektri müüjate kõrval. Paralleelselt peab toimuma ka põhivõrgu ja jaotusvõrkude pidev tehniline arendamine võimaldamaks erinevatel elektri tootjatel, erinevate tootmisviiside põhisel, võrguga lihtsalt liituda ilma võrgutalitluse kindlust ohtu seadmata. See tähendab olulisi investeeringuid eelkõige kesk- ja madalpingel liitunud klientide elektriaretuse oluliselt intelligentsemaks muutmisel. Mitte koormamaks tarbijaid ebaefektiivsete investeeringutega tuleb esmalt töötada välja standardiseeritud platvorm, mis võimaldab tagada erinevate nutivõrgu projektide sidusus.

1. Pilootprojekt kodutarbijate, büroohoonete, kaubandusettevõtete ja tööstusettevõtte seas eesmärgiga selgitada välja, millist tüüpi tarbijate ja milliste seadmete puhul on võimalik saavutada suurimat säästu ja majanduslikku tasuvust.
2. Elektri müüjate ja tarbijate vahelist infovahetust võimaldava andmevahetusplatvormi käivitamine. Platvorm tagab igale tarbijale valikuvõimaluse müüja valimiseks ja vahetamiseks ning motiveerib erinevaid müüjaid maksimaalselt paljude jaotusvõrkude kaudu elektrit müüma.
3. Nutivõrgu näidispiirkonna loomine pilootprojektina kindlalt piiritletud regioonis.

Sektorite ülesena tuleb käsitleda ka **hoonete energiatõhususe nõudeid**. Kasvuhoonegaaside lubatud heitkoguste müügitulude arvelt renoveeritakse aastatel 2011-2013 märkimisväärne osa riigi ja kohaliku omavalitsuse hoonetest. Edaspidi on vaja tähelepanu pöörata kõikidele uutele ja rekonstrueeritavatele hoonetele, mille energiatõhususe näitajad peavad olema senisest rangemad. Nõuete seadmisel eristatakse hooneid omaniku ja kasutusotstarbe järgi, samuti võetakse arvesse sektori energiatarbe statistikat ja säästupotentsiaali. Avalikele hoonetele seatakse rangemad tingimused, muuhulgas tuleks hoonete energiatarbe näitajatele tähelepanu pöörata olemasolevate hoonete ostmisel või rentimisel. Karmimate energiasäästu nõuete rakendamiseks avalikus sektoris tuleks kaaluda nõ pilootmeedet ministeeriumite hoonete näitel.

1. Senisest rangemate hoonete energiatõhususe nõuete rakendamine alates 2013 uutele ja rekonstrueeritavatele hoonetele.

I Kodumajapidamised

Kodumajapidamiste energiasäästu suurendamiseks tuleb keskenduda nii **elektri, mootorikütuse kui muude kütuste kokkuhoiule** ning erinevate toetuskeemide kõrval on väga oluline inimeste teadlikkuse tõstmine igapäevastest kütuste ja energia kokkuhoiu võimalustest. Kodumajapidamiste energiasäästu saavutamisel on siiani rõhku pandud **korterelamute rekonstrueerimisele**, mille tulemusena renoveeritakse kuni 10% Eesti korterelamutest. Toetuskeemi tuleb jätkata ka edaspidi. Eraldi tähelepanu vajavad **eramajad**, mille suurimaks probleemiks on ebaefektiivsetest küttesüsteemidest tulenev suur soojuse ja muude taastuvate kütuste (puit) tarbimise osakaal.

1. SA Kredex poolt rakendatava korterelamute rekonstrueerimise toetuskeemi jätkamine, täiustades eelnevalt toetuskeemi esimesel rakendamisperioodil saadud kogemuste põhjal.

2. Energiasäästliku renoveerimise toetuskeemi väljatöötamine eramajadele, mis sisaldaks eramu rekonstrueerimist ja taastuvenergia lahenduse lisamist.

II Tööstus

Tööstuses on täna hinnanguliselt 30%-line soojuse ja 10%-line elektri kokkuhoiu potentsiaal, mille saavutamine eeldab nii **tehnoloogia uuendamist kui teadlikkuse kasvu**. 2010. aastal toimunud elektrituru avanemine suurtarbijatele aitas kindlasti kaasa elektritarbimise vähenemisele ning mõju jätkub ka 2013. aastal kui turg avaneb 100% ulatuses. Samas ei ole tööstusele suunatud ja elektrituru avanemise mõjudega kohanemiseks veel välja töötatud tööstusettevõtete energiasäästu meetmeid.

1. Töötada välja ja rakendada tööstusettevõtete energiasäästu toetusmeede ja finantsinstrument, mis sisaldaks energiaauditi toetust ning auditist tulenevatele tegevustele finantseerimisvõimaluste pakkumist.

III Transport

Transport moodustab ligi veerandi energia lõpptarbimisest. Transpordi energiakasutust on võimalik ohjata kolmel viisil, milleks on **transpordivajaduse vähendamine, ühistranspordi kasutuse suurendamine ja sõidukite ökonoomsuse suurendamine**. Transpordivajaduse vähendamine on seotud eelkõige ruumiliste planeeringutega, e-lahendustega ja nii liikujate kui planeerijate teadlikkuse tõstmisega (nt mõjutab linnaliiklust oluliselt määral kodu ja lasteaia ning kooli vaheline liikumine). Ühistranspordi kasutamise suurendamine on vajalik eelkõige linnades, kuna sealt lähtuvad suurimad heitmed ja energiakasutus. Sõidukite ökonoomsust tuleb suurendada põhjusel, et 67% transpordisektori kasvuhoonegaaside heitest moodustavad sõiduautod. Sealjuures on vajalik luua alternatiivsete kütuste (biokütus, gaas, elekter) kasutamiseks vajalik infrastruktuur. Avalikul sektoril on võimalik ka näidata eeskju läbi ökonoomsete sõidukite eelistamise riigihangetel.

Käesoleval hetkel on põhilised tegevused seotud **sõidukite ökonoomsuse suurendamisega** läbi uue ühistranspordi veeremi soetamise (uued rongid, bussid, gaasibussid, trammid), mis parandab ka ühistranspordi atraktiivust ja suurendab seeläbi ühistranspordi kasutamise osakaalu. Samas moodustavad hoopis sõiduautod 67% transpordisektori kasvuhoonegaaside heitest, mis viitab vajadusele suunata tähelepanu sõidukitele ning nende ökonoomsuse tõstmisele. Oluliseks tõukeks selle suunas on 2011. ja 2012. aastal üle kogu Eesti paigaldatav elektriautode laadimisvõrgustik, mis on eelduseks elektriautode kasutuselevõtule, seda eelkõige linnapiirkondades.

1. Sõidukite energiaklassi märgiste kasutusele võtmine tarbijate teadlikkuse tõstmiseks, sealhulgas automüügi portaalides otsinguvõimaluse loomine sõiduki CO₂ heite näitaja järgi.
2. Elektriautode infrastruktuuri rajamine ja autode arvu suurendamine 10 000 autoni aastaks 2020.
3. Ökonoomsete sõidukite eelistamine riigihangete tingimustes.

RESSURSIÄÄST

Majandushoobasid eesmärgiga mõjutada loodusvarade kasutajaid ja saastajaid käituma säästlikumalt on rakendatud Eestis alates 01.01.1991. Valitsuse eesmärgiks on majanduse parema konkurentsivõime saavutamine tõhusama ressursikasutuse kaudu, mille raames tuleks püüelda ressursikasutuse lahtisidumise poole majanduskasvust nii Eestis kui Euroopa Liidus tervikuna. Euroopa Liit on end maailma suurima importöörina seadnud sõltuvusse välistest ressurssidest. Ressursi all tuleks mõista kõiki omamaiseid ja imporditud loodusressursse ning tegeliku kokkuhoiu saavutamise nimel tuleb reguleerida mõlemate kasutamist. Eesti valitsus on viimastel aastatel ellu viinud nn ökoloogilist maksureformi, mille eesmärk on keskkonnamaksude suurendamine ja tööjõumaksude vähendamine. Sama suunda tuleb jätkata ka

edaspidi, võttes arvesse erinevate sektorite kohanemisvõimalusi keskkonnasäästliku majanduse vajadustega.

I Ressursikasutuse tasud

Eestis on hästi toimiv keskkonnatasude süsteem, mis üldjoontes on välja kujunenud, kuid detailides areneb pidevalt. Toimib ka saastetasude asendamise süsteem saasteheidet vähendavate investeeringute korral. Hiljuti on läbi viidud süsteemi administratiivne reform, mille käigus muutusid keskkonnatasude põhimõtted sarnaselt teistele maksudele deklareerimise põhiseks. Süsteemi administreerijaks saab Keskkonnameti kõrval Maksu- ja Tolliamet ning kogu muudatuse eesmärgiks on keskkonnatasude haldamise parem korraldus ja selle kaudu keskkonnatasude laekumise tõhustamine.

Samas ei ole Eestis terviklikke keskkonnakaitse eesmärke tänaseks veel saavutatud (nt on puudulik ülevaade maavarade kaevandajate tegevusest ning esineb loast suuremat kaevandamist). Kõrvuti administratiivse reformiga vajavad lähiaastatel tähelepanu **keskkonnatasude mõjuhindamine ning süsteemi järelevalve tõhusus**. Järelevalvesüsteemis on alates 2009.aastast lisaks pistelisele kontrollile alustatud ka lauskontrollimist, kuna pisteline kontroll ei taga ressursikasutust vastavalt ettevõtte poolt deklareeritule või talle lubatud kogustele. Täna on puudu süsteemi mõjuhindamist lubav metoodika, st ei ole võimalik ühtselt hinnata, kuidas mõjutavad tasud kõiki sektoreid ja maksukohuslasi ressursside kasutamisel ning milline on majanduslik mõju ettevõtte tasandil. Kogu süsteemi terviklikkuse tagaks see, kui riigil on võimalik hinnata tulude laekumisi, sh tasude mõju erinevates sektorites ja ressursside lõikes. Keskkonnatasude süsteemi mõjuhindamise mudeli väljatöötamine.

Keskkonnamaksud on tihedalt seotud võrdsete konkurentsitingimustega EL siseturul, mistõttu tuleb senisest enam teha koostööd EL liikmesriikidega ja Majandusliku koostöö ja arengu organisatsiooniga (OECD) keskkonnamaksud efektiivsuse hindamise ja tõhusama ressursikasutuse osas. Tõhusam ressursikasutus EL siseselt võimaldab saavutada EL-i majanduse ressursisõltuvuse vähenemist teistest riikidest.

1. Keskkonnatasude süsteemi mõjuhindamise mudeli väljatöötamine.
2. Keskkonnamaksud alase koostöö suurendamine EL-i ja OECDga.

II Keskkonnahoidlikud riigihanked

Ressursisäästliku majanduse oluliseks eelduseks on riigi eeskuju käitumis- ja tarbimismustrite seadmisel. Keskkonnahoidlikud hanked aitavad suurendada ettevõtete ekspordivõimekust ning arendavad kohalikku turgu, eriti väiksema ja keskmise suurusega ettevõtetele. Kuigi Euroopa Liidu seadusandlus kohustuslikke kriteeriume ette ei näe, annab riigihangete seadus täna võimaluse keskkonnasäästlikkuse kriteeriume arvestada (EL soovituslik eesmärk on, et 50% riigihankeid oleksid rohelised). Praktikaks on selliste hangete osakaal väike, peamiseks põhjuseks on väidetava kalliduse kõrval vähene teadlikkus ning sobivate tootejuhiste puudumine. Kuna eraldi tootejuhiste väljatöötamine Eesti jaoks ei ole mõistlik, tuleb lähiaastatel keskenduda Eestile sobivate Euroopa Komisjoni poolt väljatöötatavate keskkonnahoidlike riigihangete tootejuhendite koostamisele, juhiste kohandamisele Eesti oludele ning rakendamisele (2011. aasta alguseks on komisjoni tootejuhendeid kokku 18). Sealjuures peaks eelisjärjekorras keskenduma suurimat säästu võimaldavatele hangetele. On oluline võtta arvesse, et majandustegevusest tuleneva keskkonnakahju arvestamisel on hakatud lähtuma kogu toodete elutsükli hindamise põhimõttest, mis hõlmab nii tooraine tootmises kasutatud loodusressursside hulka, tooraine töötlemist, transporti tarbijani, tarbimisest tekkinud jäätmeid, toote taaskasutust ning hävitamist.

1. Keskkonnahoidlike ja jätkusuutlike riigihangete tegevuskava väljatöötamine.
2. Tootejuhiste ülevõtmine ja rakendamine
3. EL roheliste riigihangete süsteemi järk-järguline kohustuslikuks muutmine, et saavutada maksimaalne ressursisäästlikkus;

III Biomajanduse potentsiaali kaardistamine ja ellurakendamine

Põllumajandusliku maa kättesaadavus loob Eestis eeldused biomajanduse arendamiseks, millest investeeringute toel võib kujuneda Eestile oluline majandusharu. Eelkõige tähendab see **biomassi kasutamist keemia- ja materjalitööstuse vajaduseks**. Vastav teadus- ja arendustegevus peaks otsima lahendusi, kuidas Eestis olemasolevat biomassi vääridada ehk toota sellest võimalikult suure väärtusega tooteid. Kindlasti on oluline tihe rahvusvaheline koostöö ning teatud valdkondadele spetsialiseerumine. Rakendusuuringud peaksid olema reaalmajanduses kasutatavad läbi erasektori suurema panuse. Arvestades aina suuremat globaalset nõudlust toidu, taastuenergia ja keskkonnasõbraliku toorme järele ning Eesti hõredat rahvastatust, võiks kõige suurem potentsiaal olla toidu ja biomassi tootmisel. Taastuenergia puhul peaks fookus olema metsanduse-, põllumajanduse jm jäätmete kasutamisel ning biomassi vääridamisel (nt biokütused, biogaas).

Biomajanduse võimaluste kaardistamisele järgneb vajalikele (suur)investeeringute tegemisele kaasa aitamine, et biomassist vajalikke tooteid toota. Uute lahenduste rakendamise olulised takistused on täna riigi toe ja näidisprojektide puudumine ning vastav infrastruktuur võiks aidata neid takistusi ületada.

1. Biomajanduse teadus- ja arendustegevuse rahastamise suurendamine kaardistamiseks Eesti biomajanduse potentsiaal.
2. Biomajanduse füüsilise infrastruktuuri arendamine.
3. Rohelise komponendi suurendamine ÜPP toetusrahades (eeskätt otsetoetustes) ning otsese sissetulekutoetuse vähendamine. Sealjuures on oluline silmas pidada, et roheline komponent ei muutuks konkurentsivõimet piiravaks ja tagatud oleks Eesti tootjatele võrdsed võimalused EL ühisturul.

TUGEV RAHVUSVAHELINE SEISUND JA TURVALISUS

15. Eesti rahvusvahelise mõju suurendamine ning demokraatia ja julgeoleku edendamine maailmas⁴

Eesti rahvusvahelise mõju suurendamise seisukohalt on oluline **tugevam Euroopa Liit**. Toetades oma tegevusega Euroopa Liidu poliitilist ja majanduslikku tugevnemist, toetame kaudselt ka Eesti rahvusvahelise mõju suurendamist.

Rahvusvahelise julgeoleku edendamiseks ja Eesti rahvusvaheliste sidemete tugevdamiseks on oluline **ÜRO julgeolekunõukogu mitteamalase liikme staatuse saavutamine**, Eesti eesmärk on see saavutada aastaiks 2020-2021. Samal eesmärgil kandideerib Eesti ka **ÜRO Inimõiguste Nõukogu** liikmeks aastaiks 2012-2015.

Demokraatia süvendamine ja stabiilse arengu tagamine Eesti ja Euroopa Liidu lähinaabruses kui üks Euroopa julgeoleku peamisi väljakutseid. EL lähinaabruses asuvad riigid saab siduda EL väärtustega läbi laienemise- ja naabruspoliitika. Eesti soovib sihikindlalt panustada **EL naabruspoliitikasse ja eriti selle idapartnerluse**. Idapartnerluse sihtriigid on märgilise tähtsusega EL naabruspoliitika edukuse seisukohast, aga ka Eesti välispoliitilise panuse ja majanduskoostöö mõttes.

Kaasaegsete julgeolekuprobleemide tõhusamaks lahendamiseks tuleb Eestil oluliselt **arendada tsiviilset kriisiohjevõimet** ja luua seeläbi kindlam alus vastavaks rahvusvaheliseks koostööks. Tsiviilkriisiohjevõimete kasvavat rakendamist eeldab ka Afganistani stabiilsuse tagamine.

⁴ Ekspertrühma arutelu eraldi väljakutse nr 20 osas ei toimunud, küll oli see väljakutse 17. detsembril 2010.a Brüsselis toimunud uute algatuste arutelu üheks teemaks.

Eesti rahvusvahelist seisundit aitab tugevdada **arengukoostöö elluviimine nii, et see arvestaks ka Eesti välispoliitilisi ja majanduslikke eelistusi**. Euroopa Liidus eeldatakse, et liikmesriigid panustavad arengukoostöösse vähemalt 0,33% RKP-st alates 2015.

Suhete tugevdamine globaalset kaalukust omandanud riikide ja piirkondadega. Paindlik reageerimine olulistele muutustele rahvusvaheliste suhete jõuvahekordades loob eeldused edukaks välispoliitiliseks tegevuseks. Välispoliitika ja välisesindatus peavad arvestama toimunud muutuste mõjuga.

Oluline on suurendada Euroopa Liidu alast teadmust ja haldussuutlikkust Eestis, osutades eraldi tähelepanu 2018. aasta I poolaastal eesiseisvale **Euroopa Liidu Nõukogu eesistumisele**.

16. Riigi julgeoleku avara käsitlemise arendamise vajadustest lähtuva riigi ametiasutuste (sh ka valitsusväliste osapooltega) ühtse ennetus- ja reageerimisvõimekuse suurendamine

Tulenevalt julgeoleku mõiste avardumisest, kus julgeoleku poliitika teostamine hõlmab kõiki julgeoleku tagamiseks olulisi valdkondi (siseturvalisus, ühiskonna sidusus, rahvatervis, keskkonnaturvalisus), on pikas perspektiivis **oluline keskenduda erinevate riigi ametiasutuste ja valitsusväliste osapoolte (erasektor, vabatahtlikud) vahelisele koostööle ühtse ennetus- ja reageerimisvõimekuse suurendamiseks**. Et erinevaid võimalikke ohte (terrorism, ebaseaduslik sissēränne, küberjulgeolek, majanduslik julgeolek, reostused ja laiem kriisivõimekus) edukamalt ennetada ja nendele operatiivselt reageerida, tuleb ennekõike keskenduda ametkondadevahelisele juhtimissüsteemi korrastamisele, teiste osapoolte kaasamisele, ressursside ühiskasutusele ning omavahelise koordineerimise ja koostöö tõhustamisele. Sarnane lähenemine peaks valitsema ka EL poliitikakujundamises ja tulevastes EL sisejulgeolekut toetavatest rahastutest hangete teostamisel (sh võimalikus sisejulgeolekufondis jt korrakaitset või hädaolukordade lahendamist puudutavate rahastute puhul).

Antud valdkonnas on suured strateegilised valikud turvalisus-, kriminaal-, julgeolekupoliitika aluste ning riigikaitse strateegia vastuvõtmisega alles tehtud. Euroopa Liidu tasandil toetab piiriülese kuritegevusega võitlemise ja korrakaitse valdkonna tegevusi Stockholmi programm, sisejulgeolekustrateegia ning Euroopa julgeolekustrateegia. Peamine väljakutse seisneb nüüd eelpool nimetatud strateegiate ja nendes sisalduvate printsiipide praktilises elluviimises. Peamised vajakajäämised puudutavad **ressursside efektiivset ühiskasutust ja – planeerimist** (sh väheneva inimressurss tingimustes töötamist), erinevate ministereeriumide (sise-, kaitse-, justiits-, majandus- ja kommunikatsiooniministereerium) vahelise **koostöö tõhustamist ja ühisosade leidmist, menetlusprotsesside lihtsustamist ning koostööd elutähtsaid – ja avalikke teenuseid toetavate infosüsteemide küberturbe tagamisel ja küberkuritegevusega võitlemisel**. Julgeoleku ja avaliku korra tagamisel on nii siseriiklikul kui Euroopa Liidu tasandil oluline tõsta nii riikide võimekust kui tõhustada piiriülest koostööd **ebaseadusliku sissērände efektiivsemaks tõkestamiseks**.

I Julgeolekualaste arengukavade tõhus elluviimine

1. Eesti julgeolekupoliitika alustes sisalduvate põhimõtete elluviimine: kõige olulisemate printsiipide/tegevuste määratlemine ja nende rakendamise järelevalve mehhanismi loomine (olulisemate tegevuste sidumine vastavate ministereeriumide arengukavade ja ressurssidega, sh arvestamine Euroopa Liidu Stockholmi programmi ning selle rakendamise tegevuskavaga).
2. Julgeoleku mõiste avardumisel julgeolekualases planeerimises siseministereeriumi rolli suurendamine (siseturvalisuse miinimumtaseme määratlemine).

II Väheneva inimressursi tingimustega kohanemine

1. Justiits-, sise-, kaitseministereeriumi ning maksu- ja tolliameti vaheline inimressursi ja pakutavate teenuste koosplaneerimine tiptasemel, seda nii palgaküsimustes kui erinevate

nende poolt pakutavate teenuste tasemete kaardistamisel (teenuste analüüside koordineeritud läbiviimine, selgitamiseks välja, kes ja millise kvaliteediga vastavat teenust lõpptarbijale pakub).

2. Vabatahtlike kaasamine turvalisuse tagamisel: vastava väljaõppe, koolituse, varustuse tagamine, täpsete regulatsioonide ja kompensatsioonimehhanismide väljatöötamine.
3. Välistööjõu suurema kaasamisega ning sisserände suurenemisega seotud riskide ja kasutegurite analüüsimine ja kaardistamine (sh täpsete julgeolekukriteeriumide või turvalisuse miinimumtaseme määratlemine, mis võivad sisserände suurenemisega kaasneda).

III Ressursside ühiskasutus ja erinevate huvide ühtlustamine

1. Kõige olulisemate ja kriitilisemate koostööküsimuste ning ühiste vajaduste defineerimine.
2. Juhtimise korrastamine: põhimõtetes ja koostöömehhanismides kokkuleppimine oma haldusalas olevate „võimete“ (ressursside/seadmete/tehnika) kasutamiseks ka teiste ministriumide haldusalades (näiteks keemia, kiirguse ja bioloogilistele õnnetustele reageerimise valdkonnas oleks mõistlik riigil üks tuvastus ja saasteärastus võimekus luua; terrorismivastase võitluse korralduses tuleks suurendada tänase õiguskeskkonna piires koostööd kaitseväge struktuuridega; merereostustõrjel militaarressurssi kaasamine; kopterite kasutamise võimekuse jagamine).
3. Vastava valdkonna ministriumide kahe- ja mitmepoolsete koostöövormide väljatöötamine (sh ministriumidevaheliste kohtumiste muutmine regulaarseks).
4. Uute regulatsioonide kehtestamisel ulatuslike ebaproportsionaalsete kohustuste kaasnemise vältimine vastava valdkonna haldusaparaadile (eelkõige silmas pidades andmekaitsega seonduvaid nõudeid).

IV Menetlusprotsesside lihtsustamine

1. Kõikide menetlusliikide kriitiline ja süsteemne ülevaatamine, eesmärgiga selgitada välja, kas ja kuidas oleks erinevaid protseduure võimalik lihtsustada (sh hinnates karistusõiguslike tagamiseetmete põhjendatust). Samuti Euroopa Liidu karistusõiguse ja kriminaalmenetluse valdkonna arendamisel on oluline tervikliku lähenemise juurutamine ning menetluste lihtsustamine.
2. Karistusõiguse revisjoni läbiviimine (karistusõiguse revisjoniga on 2010. a alustatud).
3. IT ekspertiisi arendamine, uute kohtuekspertiisi liikide juurutamine ning olemasolevate kaasajastamine nii siseriiklikul kui EL tasandil.

V Elutähtsate ja avalike teenuste küberturvalisuse tagamine ja küberkuritegevuse vähendamine

1. Küberjulgeolekut tagavate ressursside ühtse juhtimise kontseptsiooni loomine ja selle ellu rakendamine.
2. Ulatusliku küberründe kui hädaolukorra lahendamise plaani täitmiseks kõigi osapoolte võimekuse arendamine ja küberturvalisuse riskianalüüsis väljatoodud meetmete elluviimine.
3. Turvaintsidentide teavitamise süsteemi ja elutähtsate teenuste info infrastruktuuri jälgimissüsteemi loomine ning intsidentide analüüsi võimekuse suurendamine.
4. Küberkaitseliste lahenduste loomine IKT süsteemide haavatavuse ja väärkasutuse vältimiseks, vastava koolituse ja väljaõppega tegelemine nende lahenduste kasutamiseks.
5. Vastavate rutiinide ja õppuste korraldamine avalike teenuste toimimiseks ka ilma harjumuspäraste IKT teenusteta.
6. Koostöö ressurssikasutuses: mehhanismide väljatöötamine erinevate tehniliste lahenduste ja funktsioonide dubleerimiseks ja töökindluse tõstmiseks.
7. Täiendavate kiirema mõjuga meetmete väljatöötamine küberkuritegevuse vastu võitlemisel, sealhulgas piiriüleste meetmete ja koostöövõimaluste tugevdamine (Euroopa Liidu, Euroopa Nõukogu ja ÜRO tasandil).

8. Andmekogude vahelise infovahetuse lihtsustamine ja tõhustamine erinevate riikide ja rahvusvaheliste organisatsioonide vahel küberkuritegude (aga ka teiste kuritegude) kiireks avastamiseks.
9. Euroopa Liidu tasandil IT-alaste kompensatsioonimeetmete laiem kasutuselevõtmine siseturvalisuse tagamiseks, nende terviklik arendamine ning siseriikliku valmiduse tagamine nendes osalemiseks⁵.
10. Euroopa Liidu sisejulgeoleku IT-agentuuri tegevuse alustamiseks vajalike arenduste läbiviimine.
11. Euroopa Nõukogu küberkuritegevuse konventsiooni rahvusvahelise levikule (sellega liitujatega laienemisele) kaasaaitamine. Küberkuritegevuse vastu võitlemise tähtsustamine ja õiguslik reguleerimine EL tasandi meetmetega, institutsionaalse võimekuse loomine küberkuritegevuse tõkestamiseks ning selle efektiivseks uurimiseks.

VI Juhtimis- ja otsustamisvõimekuse tõstmine kriitilistes situatsioonides

1. Selge ja koordineeritud, tasakaalustatud ning laiapõhjalise operatiivinfo liikumise süsteemi loomine. Operatiivinfo vahetamise tõhustamine ELi tasandil.
2. Julgeolekualase statistilise üldpildi (nn ohupildi) koostamiseks ning olulisemate trendide analüüsimiseks vajaliku juhtimisstruktuuri loomine, sh selleks vajalike olulisemate andmete määramine ning paindlike lahenduste väljatöötamine julgeolekualase teabe saamiseks kiireloomulistes küsimustes.

VII Ebaseadusliku sisserände vastase võitluse, välispiirikontrolli ja rahvusvahelise kaitse süsteemi tõhustamine

1. Valmisoleku tõstmine varjupaigataotlejate arvu suurenemisel.
2. Euroopa Liidu välispiiride kontrolli tõhustamine (riikidevaheliste ametkondade koostöö tõhustamine, tehnilise valvamise võimekuse tõstmine, uute elektrooniliste kontrollimeetmete kasutuselevõtmine jne).
3. Koostöö tõhustamine EL-i ja kolmandate riikide (ELi mitteliikmesriikide) vahel.
4. Vastavate õiguslike meetmete täiendamine eesmärgiga muuta EL liikmesriigid ebaseaduslike sisserändajate jaoks võimalikult ebaatraktiivseks.

JÄTKUSUUTLIK JA KOHANDUV RIIK

Riigirahanduse jätkusuutlikkus

17. Aastaks 2013 ülejäägiga valitsussektori eelarvepositsioonini jõudmine nii nagu näeb ette Riigi eelarvestrategia 2011-2014 ning selle säilitamine pikas perspektiivis.

Valitsuse jaoks on ülejäägiga eelarvepositsioon peamine viis valmistuda pikemas perspektiivis **demograafilistest arengutest tulenevaks negatiivseks surveks eelarvele**. Ülejääk võimaldab seni kogutud ja majanduskriisi ajal kasutusele võetud riigi likviidsete finantsvahendite taastamise keskpikas perspektiivis ja tekitab puhvri majanduse võimalikeks tagasilöökideks tulevikus. Samuti kindlustab seeläbi tugeva rahanduspoliitikaga Eesti riigi maine ning tõuseb usaldusväärsus välisinvestorite silmis. Kasvu stimuleeriva ärikeskkonna üheks komponendiks on mõõdukas maksukoormus, jätmaks erainvestorite käsutusse piisavalt raha. Mõõdukas **maksukoormus eeldab valitsussektori tulude ja kulude tasakaalu** keskpikas ja pikas ettevaates.

⁵ Eelseisval perioodil on EL tasandil kasutusele tulemas ilmselt väga ulatuslikke sisejulgeolekut puudutavaid (biomeetrilisi) andmekogusid alates uuest Schengeni infosüsteemist kuni viisinfosüsteemi, piiriületuste infosüsteemi, reisijabroneeringu infosüsteemini kuni ka võimalike uute kompensatsioonimeetmeteni nagu ESTA, mida meil on nt Vene viisavabaduse kontekstis peetud oluliseks meetmeks. Kõik need on erakordselt tihedalt seotud korrakaitsega.

Nagu kõik ELi liikmesriigid peab ka Eesti oma eelarvepoliitikat ellu viies arvestama sellega, et tegutseme ühises majandus- ja rahaliidus ning täitma endale võetud kohustusi (Maastrichti kriteeriumite järgimine, Stabiilsuse ja kasvu pakti reformimise lõpuleviimine ja rakendamine, Euroopa poolaastast tulenevad protsessid.) Eesti jaoks on tähtis meetmete järgimine, mis aitavad liikmesriikidel oma eelarveid otsustavalt korrastada koos uue ja rangema ennetava režiimi kehtestamisega, vähendada avaliku sektori võlga ja seeläbi kriisijärgselt tõsta kogu euroala usaldusväarsust. Kriis on näidanud, et euroalal peab olema turvavõrgustik raskesse olukorda sattunud riikide toetamiseks, seetõttu tuleb anda solidaarselt teiste euroala riikidega oma panus nii praegusesse ajutisse fondi (EFSF) kui ka loodavasse alalise mehhanismi (ESM).

1. Tasakaalus riigieelarvete koostamine keskmises ja pikas perspektiivis
2. EL tasandil sammude astumine, mis viiks EL liikmesriikide riigirahanduse võimalikult kiiresti vastavusse Maastrichti kriteeriumite referentsväärtusega (3% defitsiit ja 60% riigivõlg) ning riigirahanduse pikaajalist jätkusuutlikkust toetavates meetmetes kokkuleppimine euroala tõhustatud majanduskoordinatsiooni raames.

18. Avaliku sektori sotsiaalkulutuste jätkusuutlikkuse parandamine tööealise elanikkonna vähenemise ja vanemaealiste osakaalu suurenemise tingimustes, kindlustades seejuures tulemuslik tervishoid ning hästi sihitud ja tulemuslik sotsiaalpoliitika (sh vajalikud tugiteenused).

Eestis, nagu ka teistes arenenud riikides on väljakutseks tänaste **avaliku sektori sotsiaalkulutuste pikaajaline finantseerimisvõimekuse tagamine**. Seda muudavad keerulisemaks demograafilised muutused, ehk tööealiste inimeste arvu vähenemine ja pensioniealiste arvu kasv.

2011. aasta suvel valmib Rahandusministeeriumi eestvedamisel sotsiaalkindlustussüsteemi jätkusuutliku rahastamise uuring, mistõttu neid küsimusi väljakutse analüüsis põhjalikumalt ei käsitletud. Valmiv analüüs annab põhjaliku hinnangu riiklike sotsiaalkindlustusskeemide, eelkõige ravikindlustuse, pensionikindlustuse ja töötuskindlustuse tänase rahastamise jätkusuutlikkusele ning rahastamise võimalike alternatiivide otstarbekuse ja efektiivsuse kohta.

Muidu töövõimelisi ja hea väljaõppega inimesi tööturul aktiivsena hoida ning ressursse teiste sotsiaalteenuste osutamiseks suunata aitaks eripensionide süsteemi ülevaatamine ja soodustingimustel vanaduspensionide vähendamine või kaotamine. Liikumine suuremale vajaduspõhisusele tähendab ka avaliku ja erasektori töötajate vahel kehtivate erisuste kaotamist, mis eeldab, et eritingimuste vajalikkus töösuhet reguleerivates seadustes tuleks üle vaadata.

1. Sotsiaalkindlustussüsteemi analüüsi tulemuste kasutamine, et tagada tasakaal finantsilise jätkusuutlikkuse ja sotsiaalkindlustuskaitse adekvaatsuse vahel (nt pensionide ja hüvitiste suurus, ravi kvaliteet ja kättesaadavus)
2. Eripensionite süsteemi reformimine süsteemi korrastamiseks, ühtsetele alustele viimiseks ja pikaajaliste kasvavate kulude vähendamiseks
3. Soodustingimustel makstavate vanaduspensionite süsteemi ülevaatamine põhjendamatute erisuste kaotamiseks
4. Avaliku teenistuse seaduse viimine töölepingu seadusega sarnastele alustele, eesmärgiga kaotada ebavajalikud erisused ja soodustused

Riigi võime reageerida muutuvatele oludele

19. Konkurentsivõimet toetava eelarvepoliitikaga (kõrge tootlike kulude tase, eelarve paindlikkuse suurendamine, avaliku sektori palgakulude ohjamine) jätkamine.

Eesti viimaste aastate kõrget **tootlike kulutuste (investeeringud, hariduskulud, TA kulud, jne) taset valitsussektori eelarvetes tuleks hoida ja vajadusel suurendada**, sest need kulutused loovad uusi eeldusi kasvuks ja suuremateks maksumuludeks. Kaaluda võiks ka vastavate minimaalsete osakaalutasete kehtestamist tootlikele kuludele, näiteks investeeringutele või hariduskulutustele ning lagede kehtestamist tegevuskuludele. Neid eesmärgi tuleks arvestada ka järgmise EL eelarveraamistiku (2014-2020) läbirääkimistel.

Samas võimaldab väiksem fikseeritud ja tuludest sõltuvate kulude osakaal valitsussektori eelarves paindlikumalt reageerida majanduses ja ühiskonnas aset leidvatele muutustele ning tagada valdkonnapoliitikate rahastamise vastavalt vajadusele. Keskpikas perspektiivis aitab **tootlikkuse kasvuga kooskõlas olev avaliku sektori palgakulude kasv** kindlustada Eesti konkurentsivõimet. Tootlikkuse kasvust kiirem palgakasv nõrgestab pikema perioodil ettevõtete konkurentsivõimet, suurendab sisemaiseid inflatsioonisurveid ja tähendab omakorda suuremat survet valitsussektori kulutustele läbi palkadega seotud siirete.

1. Avaliku sektori kulutuste, sh palkade ohjamine, näiteks läbi valitsusasutuste tegevuskuludele piiri kehtestamise osakaaluna riigieelarvest, eesmärgiga vähendada tasakaalustamatuste tekkimist ja inflatsioonilist survet ning lisaks ka euroalal vastavates indikaatorites kokku leppimine
2. Kaaluda tootlikke investeeringute püsivuse tagamist, määratledes ära selleks vajalik optimaalne tase riigieelarves, mida tootlikud kulud peavad ületama

Majanduse arengut toetava maksupoliitika rakendamine

20. Töötamise ja kasumi teenimise maksude vähendamisega ning tarbimise ja keskkonna koormamise maksude suurendamisega jätkamine.

Töötasu ja kasumi suurem maksustamine pärssib majanduskasvu rohkem kui samas mahu tarbimise ja keskkonnakasutuse maksustamine. Seepärast tuleks maksustamise valdkonnas **toetada igal tasandil suunda tööjõumaksustamiselt (otsestelt maksudelt) tarbimise ja ressursikasutuse maksustamisele (kaudsetele maksudele)**. Teadmistepõhise majanduse osakaalu suurenedes kasvavad majanduses tervikuna tööjõukulud, mistõttu on ettevõtete konkurentsivõime seisukohalt oluline vähendada tööjõu maksukoormust. Samuti on ettevõtlast soosiv maksukeskkond geograafilise asukoha ja riigi maine kõrval üks olulisemaid tegureid, mis aitab otsesid välisinvesteeringuid riiki meelitada. Soodsad maksud määravad investeerimisotsused juhul kui muud eeldused (baasinfrastruktuur, haridus, julgeolek) on teiste riikidega võrreldavalt tagatud.

Tööd tuleb jätkata EL siseturu toimimist oluliselt mõjutavate kaudsete **maksude harmoneerimise ja erandite kaotamisega EL-is**. Otsesed maksud ja maksusüsteemid (määrad) peegeldavad iga riigi spetsiifilisi ja unikaalseid ühiskondlikke ja poliitilisi valikuid, seetõttu peab selles osas säilima liikmesriikide valikuvabaduse põhimõte.

Eesti peab toetama 28nda süsteemina kavandatavat ettevõtete ühtset konsolideeritud tulumaksubaasi eeldusel, et see lihtsustab ettevõtluskeskkonna toimimist ja et sealjuures on võimalik säilitada meie praeguse ettevõtte tulumaksusüsteemi põhimõtted. Lihtsus, läbipaistvus, madalad halduskulud on Eestile võtmetähtsusega ettevõtluskeskkonna konkurentsivõime hoidmisel ja tõstmisel.

1. Sotsiaalmaksu pensionikindlustuse osale lae kehtestamine, eelnevalt analüüsides optimaalset taset, mõju riigieelarve tuludele ning soodustuse potentsiaalsele mõju tööturul

2. EL tasandil siseturu huvides kaudsete maksude harmoneerimine ja erandite kaotamine
3. Finantssektori stabiilsuse huvides EL tasandil sihtotstarbelise fondi loomine, samas vältides finantssektori liigset koormamist, arvestada ka erinevaid maksustamise ideed

Valitsemissektori kaasajastamine

21. Riigivalitsemise ühtse toimimise parandamine läbi kliendigruppide vajadustest lähtuva ning tõhusama avalike teenuste osutamise

Kuigi avaliku sektori kulutused on viimase kümne aasta jooksul kasvanud ülikiiresti, siis **järgmise viie aasta jooksul tuleb püsida orienteeruvalt 2010.a riigieelarve proportsioonides**. Tööealise elanikkonna vähenemise tõttu, peab samades suurusjärgudes ka avalik sektor vähema arvu inimestega toime tulema. Siiani on Eesti avalik sektor Euroopa riikide võrdluses olnud suhteliselt tõhus ning arvestades mitmete suurte eesmärkide saavutamist (mh liitumine mitmete rahvusvaheliste organisatsioonidega, EL üks kiiremaid keskmisi majanduse kasvutemposid) ka tulemuslik ning arenemisvõimeline.

Avalike teenuste vaatest ei ole Eesti avalikku sektorit tervikuna palju arendatud. **Nii keskvalitsuse enda asutused, kui omavalitsused peavad koostöös suutma teenuseid kliendile senisest mugavamalt ja kättesaadavamalt osutada**. Oluline on leida võimalusi ka riigi ning kohaliku omavalitsuse poolt avalike teenuste ühiseks osutamiseks.

Riigikantselei on lõpetamas koostöös OECD ja ministeeriumitega (Rahandusministeerium, Siseministeerium; Justiitsministeerium, Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium) põhjaliku avaliku sektori toimimise analüüsi nn riigi röntgeni läbiviimist. OECD raportis tuuakse peamised väljakutsed Eesti avaliku sektori arendamisel. Seetõttu ei ole avalike teenuste pakkumise ja avaliku sektori toimimisega seotud küsimusi Eesti 2020 eelanalüüsis põhjalikumalt käsitletud. Raporti tulemused avalikustatakse märtsis 2011, mille järel on võimalik konkreetseid soovitusi ka väljakutsetele vastamiseks arvesse võtta.